

DOROTA NOWICKA*

 <https://orcid.org/0000-0003-2146-9169>

Kształtowanie się służb specjalnych jako aparatu represji Polski Ludowej

Ponad państwem i ponad fasadami pozornej władzy, w labiryncie zwielokrotnionych urzędów, pośród chaosu nieudolności tkwi jądro władzy w kraju: superskuteczne i superkompetentne służby tajnej policji, decydujące o wszystkich przesunięciach władzy¹.

1. Reżim sowiecki na ziemiach polskich: NKWD i wiodąca rola partii

W 1939 r. nie tylko Niemcy napadły na Polskę. 17 września, niespełna 3 tygodnie po niemieckiej agresji, wojska radzieckie przekroczyły granice naszego kraju, przypieczętowując realizację postanowień tajnego protokołu dodatkowego, stanowiącego załącznik do paktu o nieagresji między Niemcami i ZSRR, który w dniu 23 sierpnia 1939 r. w Moskwie podpisali minister spraw zagranicznych III Rzeszy Joachim von Ribbentrop² i Władysław Michajłowicz Mo-

---

* Magister prawa. Słuchaczka Seminarium Doktorskiego w Wyższej Szkole Humanitas w Sosnowcu.

¹ H. Arendt: *Korzenie totalitaryzmu*. T. 2. Tłum. D. Grinberg, M. Szawiel. Warszawa 2008, s. 176.

² Joachim Ullrich Friedrich Willy von Ribbentrop (1893—1946) — niemiecki nazistowski polityk i dyplomata; w 1932 r. wstąpił do NSDAP; doradca Hitlera w sprawach zagranicznych; w latach 1936—1938 ambasador Niemiec w Wielkiej Brytanii; 1938—1945 — minister spraw zagranicznych; w czasie pełnienia tego urzędu w 1939 r. negocjował pakt ze Związkiem Ra-

łotow³, przewodniczący Rady Komisarzy Ludowych oraz jednocześnie Ludowy Komisarz Spraw Zagranicznych⁴. W ciągu krótkiego czasu na podstawie kolejnych umów terytorium Polski zostało podzielone między dwóch okupantów. W strefie radzieckiej znalazło się ponad 50% kraju⁵. Wraz z Armią Czerwoną na zajęte tereny przerzucone zostały grupy operacyjne NKWD⁶. Ich skład osobowy dopełniły niewielkie grupy przedstawicieli aparatu komunistycznego, których zadaniem było obsadzenie administracji na „wyzwolonym” obszarze. Cel NKWD stanowiło oczyszczenie „zajętych terenów z obcych klasowo i niepewnych elementów”⁷. Na podstawie tych wytycznych w dalszej kolejności deportowano w głąb Rosji setki tysięcy polskich obywateli, z których wielu zmarło z głodu, z zimna, z powodu chorób. Wiele tysięcy ludzi rozstrzelano. W tym okresie (1940) miała miejsce zbrodnia katyńska. Zgodnie z informacjami Zarządu do Spraw Jeńców i Internowanych UNKWD doszło w tym czasie do przekazania i rozstrzelania 15 131 jeńców z trzech obwodów, dodatkowo zostało rozstrzelanych 7305 jeńców z zachodnich obwodów USRR i BSRR. Aleksander Szelepin⁸ w liście z 3 marca 1959 r., adresowanym do

dzieckim. Jeden z głównych wykonawców prowadzonej przez Hitlera polityki i podbojów. Skażany w Norymberdze jako przestępca wojenny, powieszony. Por. *Wielka encyklopedia Oxford*. T. 1—20. [B.m.w.] 2008 — tu: T. 16, s. 27—28.

³ Władysław Michałowicz Mołotow (właśc. W.M. Skriabin, 1890—1986) — radziecki działacz komunistyczny i państwowy. Od 1921 r. we władzach WKP(b), od 1952 r. KPZR; w latach 1930—1941 premier ZSRR; 1939—1949 oraz od 1953 r. — minister spraw zagranicznych. Negocjował i podpisał w 1939 r. pakt Ribbentrop—Mołotow, po ataku Niemiec na ZSRR w 1941 r. negocjował z aliantami wzajemną współpracę. W 1957 r. został wykluczony z rządu za krytykę N. Chruszczowa i spiskowanie przeciw niemu. Por. *ibidem*, T. 12, s. 216.

⁴ Ta swoista umowa zawarta między dwoma dotąd wrogimi państwami uważana jest nie tylko za warunek *sine qua non* wybuchu drugiej wojny światowej, ale również za podstawę sowieckiego totalitaryzmu w wielu krajach, albowiem w wyniku przyjętych postanowień Hitler mógł zrealizować swój plan napaści i szybkiego zajęcia Polski, Francji oraz krajów Beneluksu, natomiast Związek Sowiecki uzyskał szeroką strefę wpływów w państwach Europy Środkowo-Wschodniej, które po zakończeniu wojny stały się państwami satelickimi ZSRR. W stosunku do Polski podpisanie paktu wraz z dodatkowym protokołem uznawane jest za dokonanie jej IV rozbioru. Por. D. Müller, S. Troebst: *Pakt Ribbentrop — Mołotow z roku 1939 w europejskiej historii oraz we wspomnieniach*. „Pamięć i Sprawiedliwość” 2016, nr 1 (27), s. 35 i n.

⁵ *Pakt Ribbentrop-Mołotow — IV Rozbiór Polski oraz kolejne traktaty i tajne protokoły niemiecko-rosyjskie*. <http://www.1939.pl/przed-wybuchem-wojny/pakt-ribbentrop-molotov/index.html> [dostęp: 24.10.2019].

⁶ Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych ZSRR.

⁷ N.S. Lebediewa: *Rozstrzeliwania i deportacje ludności polskiej w ZSRR w latach 1939—1941*. Tłum. Z. Strzyżewska. „Niepodległość i Pamięć” 1998, nr 11, s. 180—181.

⁸ Aleksandr Nikołajewicz Szelepin (1918—1994) — w okresie 1939—1958 funkcjonariusz komsomolski, I sekretarz KC WŁKSM, w latach 1958—1961 przewodniczący KGB, 1961—1967 — sekretarz KC KPZR, będący jednocześnie przewodniczącym Komitetu Kontroli Partyjno-Państwowej, i wicepremier. W 1967 r. został mianowany przewodniczącym WCSPS, w latach 1975—1984 sprawował funkcję zastępcy przewodniczącego Państwowego Komitetu Kształcenia Zawodowo-Technicznego. Pomiędzy 1964 a 1975 r. członek Prezydium (Biura Poli-

Nikity Chruszczowa⁹, wskazał, że przeprowadzona operacja pochłonęła łącznie 21 857 istnień ludzkich¹⁰. NKWD dokonywało „czystek” rzeczowo oraz sprawnie.

Pomimo wszechobecnego terroru polski rząd na uchodźstwie¹¹ utworzony przez gen. Władysława Sikorskiego konspiracyjnie organizował w kraju administrację różnych szczebli¹². Te starania, podyktowane wolą budowy silnego i demokratycznego państwa, nie doczekały się realizacji w wolnej Polsce. Administracja, pomimo ukształtowanych struktur i posiadanego zaplecza kadro-

---

tycznego) KC KPZR. Por. [I. Sierow]: *Tajemnice walizki generała Sierowa. Dzienniki pierwszego szefa KGB. 1939—1963*. Red. A. Hinsztein. Tłum. A. Janowski, J. Cichocki. Konstancin-Jeziorna 2019, s. 855.

⁹ Nikita Siergiejewicz Chruszczow (1894—1971) — radziecki polityk. W latach 1953—1964 I sekretarz KC KPZR, 1958—1964 — premier ZSRR. Walczył w wojnie domowej (1918—1920). Jako I sekretarz KC KP Ukrainy oraz od 1939 r. członek Biura Politycznego KC był odpowiedzialny za represje wobec ludności polskiej podczas drugiej wojny światowej oraz za współorganizowanie masowego terroru w Moskwie i na Ukrainie. Potępił politykę Stalina w tajnym referacie wygłoszonym w 1956 r., co zapoczątkowało w ZSRR proces destalinizacji; zaczęto zwalniać z łagrów lub pośmiertnie rehabilitować więźniów politycznych, ale kiedy na Węgrzech w 1956 r. doszło do przewrotu, wojska radzieckie interweniowały. W 1958 r. zastąpił N. Bułganina na stanowisku premiera. Jego polityka współzawodnictwa z kapitalizmem osiągnęła sukces w dziedzinie programów kosmicznych — doprowadził do wystrzelenia pierwszego w świecie satelity. Z powodu kryzysu kubańskiego, osobistych zatargów z Mao Zedongiem, a przede wszystkim z powodu konfliktów z własnym aparatem partyjnym został zmuszony do odejścia w 1964 r. Por. *Wielka encyklopedia...*, T. 3, s. 277.

¹⁰ N.S. Lebediewa: *Rozstrzeliwania i deportacje...*, s. 189.

¹¹ Po zrzeczeniu się prezydentury przez internowanego Ignacego Mościckiego jego następcą — w dniu 30 września 1939 r. — został były marszałek Senatu Władysław Raczkiewicz, który tego samego dnia w Paryżu, w obecności ambasadora RP we Francji i gen. Władysława Sikorskiego, złożył przysięgę. Nowo zaprzysiężony prezydent powołał gen. Sikorskiego na stanowisko prezesa Rady Ministrów i jednocześnie ministra spraw wojskowych. Gabinet utworzony przez gen. Sikorskiego stał się załącznikiem polskiego rządu na emigracji, bezzwłocznie uznanym przez Francję i Wielką Brytanię za legalne i suwerenne przedstawicielstwo narodu polskiego. Nieco później, 2 października 1939 r., uznały go Stany Zjednoczone, a następnie pozostałe państwa walczące po stronie aliantów oraz liczne kraje neutralne, w tym także Watykan. Por. A. Gałań: *Represje organów bezpieczeństwa ZSRR, PKWN i Rządu Tymczasowego wobec Polskiego Państwa Podziemnego*. Referat przedstawiony na konferencji w Nowogrodzie Wielkim w dniu 23 czerwca 2004 r., b.p. <http://biblioteka.teatrnn.pl/dlibra/dlibra/docmetadata?id=9116> [dostęp: 9.02.2020].

¹² Struktury Polskiego Państwa Podziemnego zaczęto organizować wraz z mianowaniem przez gen. Władysława Sikorskiego Delegata Rządu na Kraj (2 grudnia 1940 r.). Rozpoczął on tworzenie podziemnej administracji państwowej, centralnej i terytorialnej. Proces ten trwał długo, bo aż do 1943 r., jednak już od początku 1944 r. Polskie Państwo Podziemne w pełni sprawowało swoje funkcje we wszystkich dziedzinach życia państwowego i społecznego. Utworzony we wrześniu 1939 r. Związek Walki Zbrojnej stał się zapleczem zbrojnym Polskiego Państwa Podziemnego. 14 lutego 1942 r. ZWZ przekształcony został w Armię Krajową. Polskie Państwo Podziemne spełniało swoje zdania do lipca 1945 r., zob. szerzej: W. Borodziej, A. Chmielarczyk, A. Friszke, A.K. Kunert: *Polska Podziemna 1939—1945*. Warszawa 1991.

wego, została wyeliminowana przez instalujący się reżim, pozostawała bowiem w sprzeczności z koncepcją Stalina.

Działalność radzieckiego aparatu bezpieczeństwa i służb kontrwywiadowczych przybrała na intensywności po ataku w końcowej fazie działań wojennych¹³. O ile we wcześniejszym okresie wywiad i kontrwywiad sowiecki gromadził informacje z terenów pozostających pod okupacją niemiecką, o tyle w następstwie realizacji operacji „Barbarossa”¹⁴ aktywność tych służb przybrała na sile i w późniejszym okresie skupiła się wokół Polskiego Państwa Podziemnego¹⁵. Na szczytach władzy Związku Sowieckiego podjęto decyzję o rozpracowaniu podziemia i walce zbrojnej z oddziałami organizacji podziemnych¹⁶. Celem nadrzędnym stało się zduszenie narodu polskiego poprzez fizyczną eliminację osób zrzeszonych w środowiskach konspiracyjnych¹⁷. 14 lipca 1944 r. Kwatera Główna Naczelnego Dowództwa Sowieckiego wydała dyrektywę nr 220145¹⁸, zgodnie z którą: „Nasze wojska działające na terytorium Litewskiej SSR oraz w zachodnich obwodach Białorusi i Ukrainy weszły w kontakt z polskimi oddziałami zbrojnymi, którymi dowodzi Rząd emigracyjny. Oddziały te zachowują się podejrzanie i działają całkowicie przeciw interesom Armii Czerwonej. Uwzględniając powyższe okoliczności, STAWKA¹⁹ Naczelnego Dowództwa rozkazuje:

1. W żadne stosunki i porozumienia z tymi oddziałami polskimi nie wchodzić. Natychmiast po ujawnieniu, stan osobowy tych oddziałów rozbroić i skierować na specjalnie zorganizowane punkty zbiórki do sprawdzenia.
2. W przypadku sprzeciwu ze strony polskich oddziałów zastosować wobec nich siłę zbrojną.
3. O przebiegu rozbrojenia oddziałów polskich i liczbie zgromadzonych na punktach zbiórki szeregowych i oficerów meldować do Sztabu Generalnego”²⁰.

¹³ W. Charczuk: *Działalność radzieckiego aparatu bezpieczeństwa i kontrwywiadu (NKWD i Smiersz) przeciwko podziemi ni podległościowemu na Podlasiu i wschodnim Mazowszu lipiec 1944—grudzień 1945*. „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2006, T. 3, s. 314.

¹⁴ „Kryptonim niemieckiego planu agresji na ZSRR; zakładał niespodziewane i błyskawiczne uderzenie 3 grup armii, przy współdziałaniu armii fińskiej, rumuńskiej i węgierskiej, rozbić głównych sił Armii Czerwonej na zachód od Dźwiny i Dniepru, opanowanie Moskwy, Leningradu, Donbasu i wyjście na linię Archangielsk, Wołga, Astrachań”. <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Barbarossa-Plan;3874308.html> [dostęp: 06.02.2020].

¹⁵ W. Charczuk: *Działalność radzieckiego aparatu bezpieczeństwa...*, s. 314.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ M. Golon: *Represje Armii Czerwonej i NKWD wobec polskiej konspiracji niepodległościowej w latach 1944—1956: część I*. „Czasy Nowożytne” 1996, T. 1, s. 75.

¹⁸ *Teczka specjalna J.W. Stalina. Raporty NKWD z Polski 1944—1946*. Wybór i oprac. T. Cariewskaja et al. Warszawa 1998, s. 39.

¹⁹ Kierownictwo (kwatera główna) Najwyższego Naczelnego Dowództwa, organ wojskowy wykonujący w latach 1941—1945 zadanie strategiczne kierowania siłami zbrojnymi ZSRR.

²⁰ Cyt. za: W. Filar „Hora”: „General Fokanow zaprasza na Defiladę” — *dzieje 27 wołyńskiej dywizji piechoty AK*. „Zeszyty Kombatantkie” 2000, z. 27—28. <https://zeszytykom->

Zamierzonym skutkiem tych działań miało być umożliwienie kształtującemu się aparatowi utrzymania władzy pomimo niechęci, a wręcz wrogości społeczeństwa²¹. Stalin bezsprzecznie zdawał sobie sprawę z tego, że tylko całkowite wyeliminowanie środowisk popierających polski rząd na emigracji unieszkodliwi wszelkie dążenia patriotyczne i ubezwłasnowolni polski naród. Jak podaje historyk Wiesław Charczuk, relacja sił obozu londyńskiego do Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (PKWN) i Polskiej Partii Robotniczej (PPR) była oceniana w stosunku 8:1, w ujęciu procentowym natomiast poparcie dla komunistów było jeszcze niższe — szacuje się, że ok. 90% społeczeństwa polskiego było obojętne lub przeciwne nowej władzy²².

Apogeum terroru tamtego okresu nastąpiło po powrocie delegacji PKWN i KRN z Moskwy, gdzie Bolesław Bierut został zrugany przez Stalina za brak zdecydowania w walce o utrwalanie władzy. Wizyta miała miejsce między 28 września a 3 października 1944 r., a najważniejszą decyzją, którą wówczas podjęto, było ostateczne rozprawienie się z podziemiem niepodległościowym²³.

Terroryzowanie, m.in. poprzez wywózkę do obozów, aresztowania czy zabójstwa polskich patriotów, służyło wzmocnieniu pozycji Związku Radzieckiego w Polsce. Taki sposób realizacji polityki sowieckiej miał przecieżyć długą tradycję i ugruntowaną pozycję w szerokim wachlarzu sposobów unicestwiania

---

batanckie.pl/general-fokanow-proponuje-defilade-dzieje-27-wolynskiej-dywizji-piechoty-ak/ [dostęp: 21.06.2020].

²¹ M. Golon: *Represje Armii...*, s. 76.

²² W. Charczuk: *Działalność radzieckiego aparatu bezpieczeństwa...*, s. 318.

²³ Relacja złożona 9 października 1944 r. na posiedzeniu Biura Politycznego KC PPR obrazuje przebieg wizyty delegacji KRN i PKWN w Moskwie. Jednoznacznie wynika z niej, że zapadły wówczas decyzje o ostatecznym rozprawieniu się z Armią Krajową, którą komuniści uznawali za głównego wroga i konkurenta politycznego. Stalin wykorzystał wizytę do skarcenia polskich komunistów, wskazania im strategii, jaką należy przyjąć w polityce wewnętrznej, i przedstawienia metod najskuteczniejszego działania. O tym, jak wielką wagę przywódca ZSRR przywiązywał do tej części działań, świadczy chociażby fakt, że tę kwestię poruszył dwukrotnie — najpierw w czasie oficjalnego spotkania z delegacją, a następnie w trakcie zebrania z najbardziej zaufanymi przedstawicielami polskich władz, do których należeli w tym czasie: Bolesław Bierut, Wanda Wasilewska, Michał Rola-Żymierski oraz Edward Osóbka-Morawski. Stanowisko Stalina — dogłębnie niezadowolonego z powodu niewykorzystania metod rewolucyjnych w działaniach PKWN — Bierut zrelacjonował w następujący sposób: „U nas tow. Stalin nie widział tych metod rewolucyjnych i krytykował nas za to. [...] Tow. Stalin krytykował nas za miękkość, za rozlazłość, że nie umiemy wystąpić dostatecznie śmiało. Kiedy się dowiedział, że żaden obszarnik nie został jeszcze posadzony, wymyślał: »Cóż wy za komuniści! To nie tylko brak komunizmu, to brak patriotyzmu, właściwego stosunku do potrzeb narodu«. Ostrzegał przy tym, że siła PKWN wynika dotychczas jedynie z siły Armii Czerwonej. I najwyższy czas to zmienić: »Jeśli partia nie wykorzysta obecnego okresu, jeśli nie weźmie władzy w ręce — to partia nie będzie istnieć. Jediną drogą jest wziąć odpowiedzialność na siebie. Nie liczyć się z niczym«. Cyt. za: J. Wrona: *Lublin w okresie PKWN*. W: *Lublin w dziejach i kulturze Polski*. Red. T. Radzik, A.A. Witusik. Lublin 1997, s. 372—373; A. Lityński: *O prawie i sądach początków Polski Ludowej*. Białystok 1999, s. 78 i n.

rzeczywistych lub wymyślonych wrogów²⁴. O skali tego terroru, liczebności i bezwzględności żołnierzy Armii Czerwonej, oddziałów NKWD oraz Smiersz świadczą raporty i pisma kierowane do Ławrientija Berii²⁵ i od niego do Stalina, Mołotowa oraz Antonowa²⁶, zawierające m.in. dane z meldunków i informacji Iwana Sierowa. 18 lipca 1944 r. Beria donosił: „Wczoraj o godzinie 20 [...] zostali zebrani dowódcy brygad i batalionów [...]. Ogółem zebrano się 26 oficerów, w tym: 9 dowódców brygad, 12 dowódców oddziałów i 5 oficerów sztabowych armii polskiej [...] Według stanu na godzinę 16 rozbrojono 3500 os[ób], w tym: 200 oficerów i podoficerów”²⁷. Dwa dni później, 20 lipca, relacjonował dalej: „Ogółem według wstępnych podliczeń, w ciągu dwóch dni operacji rozbrojono ponad 6000 osób. W tym, 650 oficerów i podoficerów”²⁸.

Z każdym dniem przybywało zatrzymanych. Raport z 29 marca 1945 r. jest szczegółowym zestawieniem liczby aresztowanych — czytamy w nim: „NKWD ZSRS melduje stan na 28 marca br. [1945 — D.N.] operacji oczyszczania z wrogiego elementu zaplecza czynnych frontów. Od początku operacji aresztowano 171 229 osób wrogiego elementu, w tym: [...]. Według narodowości: [...] Polaków — 34 787 [...]”²⁹.

Żeby sprawnie przeprowadzać operację, potrzebne były dobrze wyszkolone kadry. Na teren Polski przerzucono więc znaczną liczbę funkcjonariuszy sowieckich, zaprawionych w tego rodzaju działaniach. 13 października 1944 r. Beria meldował Stalinowi: „Zgodnie z wydaną przez Was dyrektywą, w Lublinie skoncentrowana zostanie Zbiorcza Dywizja NKWD o ogólnej liczebności 8850 osób [...]”³⁰. 17 października kolejne kadry zasiliły rodzime szere-

²⁴ M. Golon: *Represje Armii...*, s. 77.

²⁵ Ławrientij Pawłowicz Beria (1899—1953) — radziecki polityk komunistyczny, szef aparatu bezpieczeństwa ZSRR, zaufany Stalina. W latach 1931—1938 I sekretarz KC Komunistycznej Partii Gruzji, a od 1932 r. szef całego Zakaukazia; od 1938 r. szef NKWD; w latach 1941—1945 wiceprzewodniczący Państwowego Komitetu Obrony, odpowiedzialny za aparat bezpieczeństwa, wywiad i kontrwywiad. W 1945 r. mianowany marszałkiem ZSRR. Od 1946 r. partyjny zwierzchnik Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Bezpieczeństwa Państwowego ZSRR; 1946—1953 — członek Biura Politycznego KC KPZR. Współodpowiedzialny za masowe represje i zbrodnie stalinowskie (w tym względem Polaków); po śmierci Stalina próbował przejąć władzę, został jednak aresztowany i stracony. Por. *Wielka encyklopedia...*, T. 2, s. 200—201.

²⁶ „Aleksiej Innokientjewicz Antonow (1896—1962), gen armii (1943), podczas wojny szef sztabu kilku frontów, I zastępca szefa SG ACz (1942—1945, 1946—1948), szef SG ACz (1945—1946, 1954), szef Sztabu ZSZ układu warszawskiego (od 1955)”. *Teczka specjalna...*, s. 556.

²⁷ *Raport Ł. Berii dla J. Stalina, W. Mołotowa i A. Antonowa o rezultatach operacji rozbrajania oddziałów AK Okręgu Wileńskiego*. W: *Teczka specjalna...*, s. 43—44.

²⁸ *Pismo Ł. Berii do J. Stalina o przebiegu operacji rozbrajania oddziałów AK*. W: *Teczka specjalna...*, s. 45—46.

²⁹ *Raport Ł. Berii dla J. Stalina, W. Mołotowa i G. Malenkowa o przebiegu operacji oczyszczania tyłów frontów*. W: *Teczka specjalna...*, s. 225—228.

³⁰ *Pismo Ł. Berii do J. Stalina o wprowadzeniu do Lublina dywizji NKWD ZSRS*. W: *Teczka specjalna...*, s. 60.

gi: „W celu wzmocnienia organów kontrwywiadu Wojska Polskiego, tow. Abakumow³¹ skieruje 100 pracowników »Smiersz«. Po linii NKWD — NKGB delegujemy 15 towarzyszy [...]”³².

Bez zakrojonej na tak szeroką skalę „pomocy” ze strony sowieckich „przyjaciół” PKWN nie byłby w stanie przetrwać, a tym bardziej budować politycznego i społeczno-gospodarczego ustroju socjalistycznego wzorowanego na modelu stalinowskim.

2. Tworzenie Resortu/Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego oraz „akty prawne” regulujące działalność i kompetencje

Jak się powszechnie uznaje, tworzenie podwalin komunistycznych służb bezpieczeństwa w Polsce rozpoczęto jeszcze w czasie trwania drugiej wojny światowej, po zerwaniu w 1943 r. stosunków dyplomatycznych między ZSRR a rządem emigracyjnym Władysława Sikorskiego. Jest to jednak nieprecyzyjne ujęcie zagadnienia, już w 1940 r.³³ zainicjowane zostały bowiem działania, które miały na celu przygotowanie kadr zdolnych do przejścia władzy, a następnie umocnienia rządów Stalina w Polsce. Zadanie to powierzono NKWD, gdyż to właśnie ta sprawdzona i najbardziej pewna politycznie organizacja stanowić miała ich pierwowzór³⁴. W celu sformowania grupy słuchaczy „wydział personalny NKWD w Mińsku”³⁵ wytypował ok. 200 osób różnej narodowości³⁶, two-

---

³¹ Wiktor Siemionowicz Abakumow (1908—1954) — generał sowieckiego aparatu bezpieczeństwa, Ormianin; od 1941 r. zastępca szefa NKWD Ł. Berii; w latach 1943—1946 szef kontrwywiadu wojskowego; 1946—1951 — minister bezpieczeństwa państwa; stracony. Por. *Encyklopedia powszechna*. T. 1. Warszawa 2007, s. 18.

³² *Pismo Ł. Berii do J. Stalina i W. Mołotowa w sprawie organizacji działalności operacyjnej NKWD na terytorium Polski wraz z informacją I. Sierowa o działaniach AK i krokach podjętych w celu wzmocnienia kontrwywiadu WP i Resortu Bezpieczeństwa PKWN*. W: *Teczka specjalna...*, s. 63.

³³ W tym czasie Stalin zmienił kierunek polityki wobec Polaków, planując, że po zakończeniu wojny na terenach położonych na zachód od Bugu utworzy Radziecką Republikę Polską. Por. S. Poleszak: „Pomoc” sowiecka przy tworzeniu komunistycznego aparatu bezpieczeństwa w Polsce. „Piotrkowskie Zeszyty Historyczne” 2010, T. 11, s. 81—82.

³⁴ *Ibidem*, s. 82.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Członkami szkolonej grupy byli mieszkańcy polskich Kresów Wschodnich, a wśród nich: Polacy, Żydzi, Ukraińcy i Białorusini. Por. *ibidem*.

rząc z nich batalion nazywany „Aleksandrowskaja Szkoła”³⁷. Do marca 1941 r. kursanci uczestniczyli w zajęciach³⁸, po czym jedna grupa absolwentów została skierowana do miejsc swojego zamieszkania z poleceniem wykonania przydzielonych zadań³⁹, drugą zaś zadysponowano do szkoły w miejscowości Gorki⁴⁰. Przyszłe kadry były przygotowywane również na kursach sabotażowo-dywersyjnych w Puszkino pod Moskwą oraz Kuznarenkowie koło Ufy⁴¹. Bezpośrednio po ukończeniu szkolenia kursanci wykorzystywani byli m.in. do eliminowania przeciwników ZSRR. Do ich zadań należało także zapewnienie Polskiej Partii Robotniczej wsparcia organizacyjnego⁴². W 1943 r., po przywołanym już zerwaniu przez Stalina stosunków dyplomatycznych z rządem Władysława Sikorskiego, nastąpiła intensyfikacja działań sowieckich w kierunku pozyskania wasalnych kadr. W październiku rozpoczęło się szkolenie, w którym uczestniczyło łącznie ok. 1400 kursantów⁴³. Stanowili oni obsadę Samodzielnego Batalionu Szturmowego⁴⁴, utworzonego w Biełoomutach pod Moskwą⁴⁵. Kolejna selekcja, której tym razem poddani zostali żołnierze Berlinga oraz polskojęzyczni żołnierze wojsk sowieckich, pozwoliła na sformowanie następnej, ok. 200-osobowej grupy, którą skierowano do ośrodka szkolenia NKWD w Kujbyszewie⁴⁶.

³⁷ NKWD w celu zorganizowania międzynarodowych kadr bezpieki utworzyło na przedmieściach Smoleńska, w dzielnicy Aleksandrowskaja skrupulatnie dobrany batalion szkolny. Por. *ibidem*.

³⁸ Wykłady obejmowały charakterystykę aktualnej sytuacji panującej w Europie, dyskutowano także na temat stosunku poszczególnych państw do ZSRR, ale największy nacisk został położony na szkolenie wojskowe i wywiadowcze. Por. Z. Nawrocki: *Zamiast wolności. UB na Rzeszowszczyźnie 1944—1949*. Rzeszów 1998, s. 18.

³⁹ Znany jest fakt, że jeden z uczestników szkolenia w Smoleńsku, Mieczysław Moczar (właśc. Nikołaj Demko), do połowy 1941 r. brał udział w misjach dla radzieckiego wywiadu wojskowego, w czasie których jako łącznik był przerzucany przez granicę radziecko-niemiecką przebiegającą w pobliżu Bydgoszczy. Por. *Pismo szefa Głównego Zarządu Wywiadu Armii Czerwonej generała-lejtnanta Iwana Illiczowa do członka KC WKB(b) Dymitra Manuilskiego, 4 VII 1944 r.* W: *Polska—ZSRR. Struktury podległości. Dokumenty KC WKB (b)*. Oprac. G. Bordiugow, A. Kochański, A. Koseski. Warszawa 1995, s. 82.

⁴⁰ Na zajęciach omawiano tematy polityczno-dywersyjne na poziomie odpowiadającym przyszłym kadrom kierowniczym. Absolwenci byli bezzwłocznie kierowani do wykonywania zadań specjalnych bądź też czasowo przydzielani do służby w Armii Czerwonej. Por. T. Żenczykowski: *Polska Lubelska*. Paryż 1987, s. 71—72; M. Korcuć: „Kujbyszewiacy” — *awangarda UB*. „Arcana” 2002, nr 46—47; S. Poleszak: „Pomoc” sowiecka..., s. 82.

⁴¹ K. Lesiakowski: *Centralna Szkoła Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego 1945—1947*. Łódź 2017, s. 19.

⁴² S. Poleszak: „Pomoc” sowiecka..., s. 83.

⁴³ K. Lesiakowski: *Centralna Szkoła...*, s. 19.

⁴⁴ 21 marca 1944 r. zmieniono jego nazwę na Polski Samodzielny Batalion Specjalny. Jednostka ta została uformowana z rozkazu gen. Zygmunta Berlinga — dowódcy I Korpusu Polskiego w Związku Radzieckim. Por. S. Poleszak: „Pomoc” sowiecka..., s. 84.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 85—86.

Zakres kursu był wszechstronny⁴⁷, a jego cel stanowiło ukształtowanie pożądanego poglądów i zachowań. Po ukończeniu nauki⁴⁸ kursanci przetransportowani zostali do Moskwy, a stamtąd do Lublina⁴⁹, gdzie przydzielono im zadania⁵⁰. Drugie szkolenie w Kujbyszewie odbyło się między październikiem 1944 r. a marcem 1945 r. — ukończyło je prawdopodobnie 101 osób⁵¹. Szkolenie kadr mających stanowić trzon sowiecko-polskiego aparatu ucisku zostało z powodzeniem przeprowadzone. Pozostawało przejść do następnego etapu.

Formalną działalność Resortu Bezpieczeństwa Publicznego zapoczątkował dekret KRN z 21 lipca 1944 r., powołujący do życia PKWN⁵². Wraz z powstaniem Rządu Tymczasowego, tj. z dniem 1 stycznia 1945 r., Resort Bezpieczeństwa Publicznego stał się Ministerstwem Bezpieczeństwa Publicznego⁵³, któ-

---

⁴⁷ W ramach szkolenia politycznego realizowano przedmioty obejmujące swoim zakresem wiadomości o Polsce. Historię ZSRR, w tym również historię Czecha i aktywność Feliksa Dzierżyńskiego, ekonomię polityczną i kryminalistykę wykładano na innych przedmiotach. W kolejnym etapie nauki włączano zajęcia z technik operacyjnych, które przybliżały historię i metody działania różnych wywiadów zagranicznych. Analizowano także sposoby werbowania i umiejętnego wykorzystania przez NKWD agentury, jak i metody pracy śledczej, w wyniku których podejrzany miał się przyznać do zarzucanego mu czynu. Ponadto odbywały się szkolenia wojskowe przygotowujące do udziału w operacjach przeciwko organizacjom konspiracyjnym i oddziałom leśnym. Por. *ibidem*, s. 86.

⁴⁸ Jak wynika z akt osobowych kursantów, szkolenie oficjalnie zakończono 31 lipca 1944 r. Komendant szkoły wystawił wszystkim absolwentom charakterystyki, które były równocześnie potwierdzeniem ich przydatności do konkretnej formy służby: operacyjnej (wywiadowczej lub kontrwywiadowczej), agenturalnej bądź śledczej. Por. *ibidem*, s. 87.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ W dokumentacji archiwalnej odnaleziono trzy rozkazy wydane przez Stanisława Radkiewicza, na podstawie których organizowane były struktury aparatu bezpieczeństwa w Lublinie, Białymstoku i Rzeszowie. Rozkazem z 17 sierpnia grupa 20 absolwentów szkolenia w Kujbyszewie została skierowana do Białegostoku, na podstawie rozkazu z 18 sierpnia — 24 skierowano do Rzeszowa, a na podstawie rozkazu z 21 sierpnia — 18 przystąpiło do tworzenia struktur bezpieki w Lublinie. Rozkazami z 1 i 2 września do Lublina skierowanych zostało następnych 2, a kolejnych 9 i 5 trafiło odpowiednio do Białegostoku i Rzeszowa (rozkaz z 14 września). Razem było to 78 osób. Nie jest znana liczba tych, którzy weszli w skład obsady komórek centralnych. Por. AIPN 0990/1, *Rozkaz personalny RBP nr 4 z 16 VIII 1944 r.*, k. 4—5; *Rozkaz personalny RBP nr 9 z 1 IX 1944 r.*, *Rozkaz personalny RBP nr 10 z 2 IX 1944 r.*, *Rozkaz personalny nr 14 z 14 IX 1944 r.*, k. 19—22; *Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Lubelszczyźnie (lipiec 1944—czerwiec 1945)*. Wstęp S. Poleszak. Wybór i oprac. L. Pietrzak, S. Poleszak, R. Wnuk, M. Zajączkowski. Warszawa 2004, s. 50—56; *Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Rzeszowszczyźnie (sierpień 1944—lipiec 1945)*. Wybór i oprac. D. Iwaneczko, Z. Nawrocki. Rzeszów 2005, s. 49—55, 67—68.

⁵¹ S. Poleszak: „Pomoc” sowiecka..., s. 88.

⁵² S. Biernacki: *Początki kształtowania się aparatu bezpieczeństwa w Polsce*. „Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu” 1992, T. 34, s. 59—60.

⁵³ K. Szwagrzyk: *Aparat bezpieczeństwa w latach 1944—1956*. W: *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*. T. 1: 1944—1956. Red. nauk. K. Szwagrzyk. Warszawa 2005, s. 20.

re 9 grudnia 1954 r. zakończyło swoje funkcjonowanie⁵⁴. Pomimo starań nigdy nie uregulowano wszystkich prawnych aspektów działalności tego organu⁵⁵. Jedynym aktem porządkującym jego funkcjonowanie był dekret z dnia 20 lipca 1954 r. o służbie w organach bezpieczeństwa publicznego⁵⁶. Akt ten w art. 2 przesądzał o charakterze resortu, stwierdzając: „Organy bezpieczeństwa publicznego stanowią formację zorganizowaną na wzór wojskowy i uzbrojoną”⁵⁷. Regulacją objęte zostały takie zagadnienia, jak: stopnie, w tym warunki i uprawnienia do ich nadawania, obowiązki i prawa funkcjonariuszy, odpowiedzialność dyscyplinarna i podstawy przyznawania wyróżnień, zmiany w stosunku służbowym i zwolnienia ze służby. Przez pierwsze dziesięciolecie organ działał zatem bez podstawy prawnej, jedynie opierając się na rozkazach, zarządzeniach, instrukcjach, okólnikach i tzw. etatach. Na ich podstawie regulowana była nie tylko działalność samego resortu — część z nich stanowiła obwieszczenia kierowane do społeczeństwa. Pierwszym aktem wydanym przez kierownika Resortu Bezpieczeństwa Publicznego było zarządzenie nr 1 z dnia 28 lipca 1944 r. wzywające do zdawania broni przez ludność⁵⁸. Po nim zostały wydane jeszcze wiele takich nakazów, a każdy z nich zapowiadał sankcje wobec osób, które się im nie podporządkują⁵⁹.

⁵⁴ S. Poleszak: „Pomoc” sowiecka..., s. 90.

⁵⁵ K. Szwaagrzyk: *Aparat bezpieczeństwa...*, s. 20.

⁵⁶ Dz.U. z 1954 r., nr 34, poz. 142.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ „1. Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego powołany przez Krajową Radę Narodową jest w chwili obecnej jedynym przedstawicielem suwerenności narodu polskiego i jedynie Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego władny jest proklamować mobilizację do Armii Polskiej. Mobilizacja taka jawnie przeprowadzona będzie w swoim czasie na polecenie Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego przez jego organy w terenie: wojewódzkie, powiatowe, miejskie i gminne rady narodowe.

2. Nie należy dawać posłuchu jakimkolwiek nakazom mobilizacyjnym nie pochodzącym od polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, a tych, którzy nakazy takie wydają, należy przytrzymywać i oddawać do dyspozycji władz Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego. Cała broń posiadana przez ludność musi być niezwłocznie zdana organom Milicji Obywatelskiej, względnie miejscowym radom narodowym. Przestrzegam, że każdy, kto poza organami Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego będzie podejmował próby jakiegokolwiek mobilizacji lub przechowywał broń bez pozwolenia organów Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, będzie karany z całą surowością prawa wojennego”. *Zarządzenie (nr 1) kierownika Resortu Bezpieczeństwa Publicznego*, AIPN, 01225/9, k. 1, obwieszczenie. W: *Księga bezprawia. Akty normatywne kierownictwa Resortu Bezpieczeństwa Publicznego (1944—1956)*. Wybór i oprac. B. Kopka. Warszawa 2011, s. 46 (do książki dołączono płytę CD zawierającą PDF).

⁵⁹ Np.: *Zarządzenie nr 2 kierownika Resortu Bezpieczeństwa Publicznego z dnia 10 sierpnia 1944 r. wzywające do zwrotu mienia zagrabionego podczas okupacji niemieckiej*, AIPN, 01225/9, k. 3, obwieszczenie. W: *Księga bezprawia...*, s. 48; *Zarządzenie nr 11 ministra bezpieczeństwa publicznego z dnia 30 maja 1945 r. w sprawie trybu postępowania z aresztowanymi żołnierzami Armii Krajowej i Narodowych Sił Zbrojnych wraz z załącznikiem „Zwolnionym — do wiadomości”*, AIPN, 1572/31, k. 11—12, druk. W: *Księga bezprawia...*, s. 95—100.

Uprawnienia organów bezpieczeństwa pochodziły zazwyczaj z instrukcji. Zakres kompetencji nimi nadawanych był bardzo szeroki⁶⁰. Sposób opracowania tekstu niektórych instrukcji przypominał jednostki systematyzacyjne i redakcyjne aktu prawnego⁶¹, co uprawdopodobniało kompetencje kierownika RBP, a następnie ministra do stanowienia prawa.

Uniwersalnym „aktem normatywnym” był rozkaz. Za jego pomocą regulowano ruch osobowy funkcjonariuszy i osób cywilnych w zakresie zatrudnienia, przyjmowania do służby i zwalniania z niej, mianowania na stanowiska, udzielania urlopów czy absencji chorobowej⁶². Na podstawie rozkazu utworzony został m.in. Specjalny Batalion Ochronny⁶³, służył też do powoływania grup operacyjnych⁶⁴, weryfikowania kadr⁶⁵, uruchamiania komórek w centra-

---

⁶⁰ Np.: Instrukcja z dnia 21 listopada 1944 r. szefów Wydziału Nadzoru Naczelnej Prokuratury WP nad organami bezpieczeństwa publicznego oraz Wydziału Kontrywywiadu RBP PKWN, zatwierdzona przez kierownika RBP, w sprawie przestrzegania rozkazu nr 4/025 z dnia 19 listopada 1944 w „przedmiocie uprawnień organów bezpieczeństwa publicznego dotyczących stosowania aresztu oraz obowiązków naczelników więzień w odniesieniu do przestrzegania terminów przetrzymywania aresztowanych”, AIPN, 01225/20, k. 1—3, mps. W: *Księga bezprawia...*, s. 54—56; Instrukcja z dnia 17 marca 1945 r. kierownika Poczty Specjalnej MBP o przyjmowaniu i przesyłaniu tajnej i ściśle tajnej korespondencji przez Poczta Specjalną, AIPN, 01225/33, k. 17, mps. W: *Księga bezprawia...*; Instrukcja z dnia 6 kwietnia 1945 r. ministra Bezpieczeństwa Publicznego o prawach i obowiązkach dyżurnego oficera operacyjnego. W: *Księga bezprawia...*, PDF, s. 63—64; Instrukcja z dnia 9 kwietnia 1945 r. dyrektora departamentu MBP o postępowaniu władz bezpieczeństwa na obszarach Rzeczypospolitej Polskiej włączonych w czasie okupacji do Rzeszy Niemieckiej i w Gdańsku w stosunku do osób wymienionych w dekreście z 28 lutego 1945 r. o wyłączeniu ze społeczeństwa polskiego wrogich elementów (DzURP nr 7/45 poz. 30.) — dotyczy województw: gdańskiego, białostockiego, poznańskiego, pomorskiego, śląskiego, krakowskiego, łódzkiego, AIPN, 01225/30, k. 26, mps. W: *Księga bezprawia...*, s. 84—86; Instrukcja nr 4 z dnia 28 kwietnia 1945 r. dyrektora Departamentu I MBP o Wydziale Walki z Bandytyzmem przy I Departamencie ministerstwa, oddziałach wojewódzkich i sekcjach powiatowych urzędów bezpieczeństwa publicznego, AIPN, 1572/845, k. 20—22, mps. W: *Księga bezprawia...*, s. 91—94.

⁶¹ Np. Instrukcja Ministra Bezpieczeństwa Publicznego i Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 1945 r. w przedmiocie uporządkowania spraw osób osadzonych w obozach. W: *Księga bezprawia...*, PDF, s. 164.

⁶² Np. Rozkaz nr 3 kierownika Resortu Bezpieczeństwa Publicznego z dnia 16 sierpnia 1944 r. o przyjęciu do służby/pracy, AIPN [b.d.]. W: *Księga bezprawia...*, s. 3.

⁶³ Rozkaz nr 6 kierownika Resortu Bezpieczeństwa Publicznego z dnia 21 grudnia 1944 r. o sformowaniu Specjalnego Batalionu Ochronnego, AIPN, 1576/5, k. 23, mps. W: *Księga bezprawia...*, s. 65—66.

⁶⁴ Np. Rozkaz nr 4 ministra Bezpieczeństwa Publicznego z dnia 11 stycznia 1946 r. o powołaniu w Departamencie V MBP grupy operacyjnej agenturalno-śledczej do „likwidacji wrogich ośrodków tzw. obozu narodowego”, AIPN, 1572/722, k. 7, mps. W: *Księga bezprawia...*, s. 137—141.

⁶⁵ Np. Rozkaz nr 75 ministra Bezpieczeństwa Publicznego z dnia 20 listopada 1945 r. o weryfikacji kadr organów bezpieczeństwa publicznego, AIPN, 1572/48, k. 11—13, mps. W: *Księga bezprawia...*, s. 125—127.

li⁶⁶ i terenie⁶⁷. Część rozkazów również redagowana była w sposób właściwy aktom prawnym.

Okólnik zawierał polecenia i wytyczne w przedmiocie postępowania w sprawach, którym był poświęcony. I tak np. okólnik nr 3 kierownika Resortu Bezpieczeństwa Publicznego z dnia 12 października 1944 r., skierowany do naczelników więzień i dyrektorów zakładów wychowawczo-poprawczych, zawierał polecenie niezwłocznego donoszenia o przypadkach buntu, głodówki, samobójstwa, usiłowania ucieczki lub ucieczki więźnia bądź o innych wydarzeniach mogących mieć wpływ na opinię publiczną⁶⁸, natomiast okólnik nr 4 upominał, że w przypadku postępowania z mieniem volksdeutschów⁶⁹ władze bezpieczeństwa publicznego (m.in. Milicja Obywatelska) są zobowiązane do ścisłego przestrzegania instrukcji z dnia 30 października 1944 r.⁷⁰

Etat był rodzajem pisma ustalającego organizację poszczególnych urzędów, w tym w przedmiocie: kierownictwa i jego obsługi (sekretariaty), wydziałów, sekcji, stanowisk i ich liczby, wymagań co do stopnia wojskowego warunkującego zajmowanie danego stanowiska, wysokości wynagrodzenia. W etacie umieszczano też informacje o liczbie maszyn do pisania oraz samochodów, a zatem składników niezbędnych dla zapewnienia pracy urzędu⁷¹.

Wiele poleceń wydawanych było w formie ustnej, decyzje podejmowano doraźnie. Wpływ na to miało wiele czynników, począwszy od tak prozaicznych, jak braki zaopatrzeniowe w materiały biurowe, poprzez ogromny odsetek analfabetów w społeczeństwie, aż do dynamiki zdarzeń, które wymuszały szybką reakcję⁷². Nie zawsze istniała możliwość sporządzenia dokumen-

---

⁶⁶ Np. *Rozkaz nr 6 ministra Bezpieczeństwa Publicznego z dnia 15 stycznia 1946 r. o utworzeniu Departamentu VII MBP*, AIPN, 1572/49, k. 6—7, mps. W: *Księga bezprawia...*, s. 142—143.

⁶⁷ Np. *Rozkaz nr 13 wiceministra Bezpieczeństwa Publicznego z dnia 14 lutego 1946 r. o utworzeniu wojewódzkich urzędach bezpieczeństwa publicznego wydziałów VIII*, AIPN, 1572/49, k. 24, mps. W: *Księga bezprawia...*, s. 154.

⁶⁸ AIPN, 01225/13. W: *Księga bezprawia...*, s. 53.

⁶⁹ Mianem „volksdeutsche” określano osoby wpisane w czasie okupacji hitlerowskiej na tzw. volksliście, czyli na listę narodowościową osób deklarujących niemieckie pochodzenie. Osoby te, w zależności od przyznanej im następnie grupy, były uprzywilejowane w stosunku do ludności polskiej. Por. R. Kaczmarek: *Polacy w Wehrmachcie*. Kraków 2010, s. 29—77; L. Olejnik: *Zdraycy narodu? Losy volksdeutschów w Polsce po II wojnie światowej*. Warszawa 2006, s. 19; P. Madajczyk: *Niemcy polscy 1944—1989*. Warszawa 2001, s. 33.

⁷⁰ *Okólnik nr 4 kierownika Resortu Bezpieczeństwa Publicznego z dnia 29 listopada 1944 r. w sprawie ścisłego przestrzegania instrukcji z dnia 30 X 44 r. przy postępowaniu z mieniem volksdeutschów*, AIPN, 01225/13, k. 3, mps. W: *Księga bezprawia...*, s. 58—59.

⁷¹ Np. *Etat 308 kierownika Wydziału Personalnego Resortu Bezpieczeństwa Publicznego dotyczący Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego*, AIPN [b.d.]. W: *Księga bezprawia...*, s. 26—30.

⁷² Część ustnych poleceń związana była z łamaniem prawa. Przykładem może tu być akcja dotycząca fizycznej likwidacji partyzantów ze zgrupowania Narodowych Sił Zbrojnych Henry-

tu, tak jak nie zawsze polecenia zawarte w dokumencie stawały się obowiązujące. Jednak pod czujnym okiem sowieckich doradców, a przede wszystkim za sprawą stosowanych przez nich metod, niedociągnięcia te pozostawały bez większego wpływu na działanie samej organizacji. Można nawet zaryzykować stwierdzenie, że znakiem rozpoznawczym tego resortu, a potem ministerstwa, był bałagan organizacyjny, lecz okoliczność ta nie była bynajmniej destabilizująca, wręcz przeciwnie — stanowiła siłę napędową, motywowała do rywalizacji podsycanej wszechobecnym brakiem zaufania. W tak wykreowanej rzeczywistości nie było miejsca na ludzkie odruchy. Odruchy te zresztą nie istniały. Indoktrynacja systematycznie prowadzona przez wyspecjalizowane kadry Stalina przynosiła zamierzony efekt, a „pomoc” doradców sowieckich, tzw. sowietników, których działanie usankcjonowała umowa PKWN z rządem ZSRR z 24 lipca 1944 r.⁷³, zapewniała wysoką skuteczność pracy tworzonego resortu.

3. Struktura wewnętrzna resortu Jednostki terenowe — wojewódzkie i powiatowe urzędy bezpieczeństwa publicznego

Zadaniem aparatu bezpieczeństwa było realizowanie poleceń płynących od Polskiej Partii Robotniczej i polskich komunistów oraz działanie na rzecz zapewnienia im monopolu władzy przez eliminację przeciwników⁷⁴. Cel niby banalnie prosty, jednak jego realizacja nie była już taka bezproblemowa. Priorytetem okazała się dobra organizacja, która miała doprowadzić do przejęcia kontroli nad całym państwem, a nie tylko jego „lubelskim” wycinkiem. W kontekście tak wytyczonych zadań nie należy zapominać o pierwszoplanowym aspekcie, czyli mocno ugruntowanym w narodzie polskim dążeniu do samostanowienia i wolności. Polska nie była łatwym przeciwnikiem, którego można byłoby pokonać w drodze konwencjonalnych działań. Stalin doskonale

---

ka Flamego „Bartka”, działającego w rejonie Żywca, Bielska i Cieszyna, która przeprowadzona została prawdopodobnie właśnie na podstawie ustnych poleceń, szerzej zob. T. Kurpierz: *Likwidacja zgrupowania Narodowych Sił Zbrojnych Henryka Flamego „Bartka” w 1946 r.: próba rekonstrukcji działań aparatu bezpieczeństwa*. „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 1 (5), s. 107—132.

⁷³ P. Kołakowski: *NKWD i GRU na ziemiach polskich 1939—1945*. Warszawa 2002. Podają za: W. Charczuk: *Instrukcja dla oficerów śledczych Urzędu Bezpieczeństwa z 1945 roku*. „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2010—2011, T. 7, s. 377.

⁷⁴ Zob. szerzej: R. Terlecki: *Miecz i tarcza komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa 1944—1990*. Kraków 2013, s. 29 i n.

zdawał sobie z tego sprawę, mając wciąż w pamięci 1920 r.⁷⁵. Operacja podporządkowania musiała być przeprowadzona szybko i konsekwentnie, a także obejmować swoim zasięgiem każdy wyzwolony wcześniej spod okupacji niemieckiej fragment kraju i każdy aspekt życia ludności. Pozostawienie bez kontroli chociażby ułamka tych sfer stanowiło realne zagrożenie dla powodzenia całego przedsięwzięcia. Stalin — jako przebiegły i wytrawny strateg — miał świadomość, że zniewolenie Polski będzie miało zasadniczy wpływ na proces uzależniania od ZSRR innych państw Europy Środkowo-Wschodniej⁷⁶. Ponadto dysponując ogromnym doświadczeniem w unicestwianiu narodów oraz rzeszą ludzi fanatycznie mu oddanych, doskonale wyszkolonych i zdolnych do najokrutniejszych czynów, był pewny, że tym razem nic nie przeszkodzi w osiągnięciu celu. Przecież nawet niedawni sojusznicy Polski, jeśli nie do końca popierali jego politykę, to woleli zostawić mu wolną rękę w tej części Europy. Był to więc najdogodniejszy czas, by przystąpić do działania.

Resort Bezpieczeństwa Publicznego, który został powołany do życia przez Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego, jako jeden z 13 resortów był najważniejszy z punktu widzenia planów Stalina wobec Polski. Józef Wissarionowicz widział go — wzorem NKWD — jako wszechstronnie i wielokierunkowo rozbudowany aparat represji. Stanowisku temu należało się podporządkować⁷⁷.

Początkowo zakładano, że działalność resortu opierać się będzie na dwóch wydziałach: polityczno-operacyjnym i usługowo-gospodarczym⁷⁸, tymczasem

---

⁷⁵ Do decydującego starcia Wojska Polskiego z Armią Czerwoną w wojnie polsko-bolszewickiej doszło między 13 a 25 sierpnia 1920 r. Była to heroiczna walka polskich żołnierzy przy udziale społeczeństwa skoncentrowana na obronie Warszawy. Zgodnie z decyzją Józefa Piłsudskiego walki prowadzone były w oparciu o najbardziej ryzykowny plan strategiczny, jaki opracowały Naczelne Dowództwo i Sztab Generalny Wojska Polskiego. Ogromne znaczenie dla późniejszego zwycięstwa miał także fakt złamania szyfrów bolszewickich przez wywiad radiotelegraficzny, wchodzący w skład Oddziału II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego. Edgar Vincent D'Abernon nazwał Bitwę Warszawską „osiemnastą decydującą bitwą w dziejach świata”. M. Pieńkowski: *Bitwa Warszawska 1920 roku*. <https://wbh.wp.mil.pl/pl/pages/bitwa-warszawska-1920-roku-2020-06-10-qw53/> [dostęp: 22.06.2020].

⁷⁶ A. Lityński: *Generał „Iwanow” — ostatni stalinowiec — o Polsce. O „walizkach” generała Iwana Sierowa*. „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2019, T. 71, z. 2, s. 245.

⁷⁷ W czasie rozmów, które toczyły się w Moskwie w maju i czerwcu 1944 r., ani przedstawiciele Krajowej Rady Narodowej i Polskiej Partii Robotniczej, ani Związku Patriotów Polskich nie mieli sprecyzowanej koncepcji organizacji i zakresu działania aparatu bezpieczeństwa. Trudności z umiejscowieniem tego rodzaju organu wynikały przede wszystkim z faktu, że dotychczas w Polsce nie było jego odpowiednika. Nawet jednak, gdyby taka struktura nie była polskim komunistom obca, decyzja w przedmiocie jej organizacji i działania należała do Stalina. Resort Bezpieczeństwa Publicznego musiał zostać utworzony według jedynego możliwego do zaakceptowania przez Generalissimusa modelu sowieckiego. Por. A. Lityński: *Historia prawa Polski Ludowej*. Warszawa 2008, s. 82—83; H. Dominiczak: *Organy bezpieczeństwa PRL 1944—1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*. Warszawa 1997, s. 16—17.

⁷⁸ S. Poleszak: „Pomoc” sowiecka..., s. 90.

1 sierpnia 1944 r. funkcjonowały już trzy: Kontrwywiad⁷⁹, kierowany przez Romana Romkowskiego⁸⁰, Wydział Personalny, którym zarządzał Mikołaj Orechwa⁸¹, i dowodzony przez Juliana Konara⁸² Sekretariat Kierownika Resortu⁸³. Na tym jednak organizacja resortu nie została zakończona. Do ostatnich dni sierpnia uruchomiono jeszcze Wydział Ochrony PKWN, który przypadł Le-

⁷⁹ Kontrwywiad był Wydziałem Operacyjnym, którego głównym zadaniem było eliminowanie wrogów nowej władzy, w szczególności AK i WiN. Ponadto zajmował się ściganiem wrogiej agentury, ujawnianiem szpiegów i zdrajców. Por. ibidem.

⁸⁰ Roman Romkowski (właśc. Menasze Grinszpan, 1907—1968) — generał brygady, działacz komunistyczny. W Resorcie, a następnie Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego od 1944 r. Sprawował funkcje m.in. kierownika kontrwywiadu (1944), Dyrektora Departamentu I (1945), pomocnika ministra (1946—1949) i wiceministra bezpieczeństwa publicznego (1949—1954). Został aresztowany 23 czerwca 1956 r. Wyrokiem Sądu Wojewódzkiego dla m.st. Warszawy z 7 listopada 1957 r. skazany na 15 lat pozbawienia wolności. Zwolniony z więzienia w Sztumie na podstawie decyzji Rady Państwa z 3 października 1964 r. Zmarł w Warszawie 12 lipca 1968 r. Por. K. Szwaagrzyk: *Kierownictwo Departamentu X MBP przed sądami PRL. W: Departament X MBP. Wzorce — struktury — działanie.* Red. K. Rokicki. Warszawa 2007, s. 243.

⁸¹ „Mikołaj Orechwa vel Mikołaj Kłyszko vel Mikołaj Malinowski (ur. 24 listopada 1902 r. w Borunach niedaleko Oszmiany, zm. 1990) — pułkownik MBP pochodzenia białoruskiego, kierownik Wydziału Personalnego i dyrektor Departamentu Kadr i Szkolenia MBP w latach 1944—1955. Po 1956 powrócił do ZSRR”. <http://encyklopedia.naukowy.pl/Miko%C5%82ajOrechwa> [dostęp: 1.04.2020].

⁸² „Julian Konar właśc. Jakub Kohn, 1920—2008, urodził się w Warszawie. W działalność komunistyczną zaangażował się w 1933 r. Należał do organizacji »Pionier«, następnie do KZMP. Kilkakrotnie zatrzymywany, następnie aresztowany i więziony w latach 1937—1939. Po wybuchu wojny wraz z kolegą Józefem Kratko wyjechał do Białegostoku, a potem do Lwowa, gdzie przez krótki czas pracował jako wychowawca w domu dla nieletnich, pozostającym pod zarządem NKWD. Był robotnikiem i aktywistą Komsomołu w Krzywym Rogu. Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej wyjechał do Krasnodaru, skąd wbrew jego woli skierowano go do tworzącej się armii gen. Władysława Andersa. Dzięki usilnym staraniom został z niej zwolniony. Wstąpił do tworzącej się armii Berlinga. W 1944 r. przerzucono go za linię frontu jako dowódcę grupy specjalnej. Po utworzeniu PKWN został przekazany przez Polski Sztab Partyzancki w ZSRR do dyspozycji kierownika resortu bezpieczeństwa Stanisława Radkiewicza. Od sierpnia 1944 r. był kierownikiem Sekretariatu RBP. Od stycznia 1945 do lipca 1946 r. pracował w wywiadzie, po czym przeniesiono go na stanowisko naczelnika wydziału do Departamentu I MBP, czyli kontrwywiadu. W latach 1950—1957, z krótką przerwą w 1952 i 1953 r., kiedy doksztalał się na kursie w Instytucie Kształcenia Kadr Naukowych przy KC PZPR, był wicedyrektorem tej jednostki. Pod koniec 1957 r. wysłano go na studia w Wyższej Szkole Nauk Społecznych przy KC PZPR. W 1960 r. został zwolniony ze służby [...]”. W. Bagieński: *Wywiad cywilny Polski Ludowej w latach 1945—1961.* T. 1. Warszawa 2017, s. 38 (autor podaje za: AAN, CK KC PZPR, t. 6670; AAN, ZADRR, t. 9475; AIPN, 0194/921, *akta osobowe Juliana Konara*; AIPN, 2174/5514, *akta personalne Juliana Konara*; AIPN, 01224/885, mf; AIPN, 230/834; *Losy żydowskie. Świadectwo żywych.* Red. M. Turski. Warszawa 1996, s. 309).

⁸³ Z. Nawrocki: *Struktura aparatu bezpieczeństwa. W: Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza...*, s. 26.

onowi Andrzejewskiemu⁸⁴, i Komendanturę podległą Stefanowi Sobczakowi⁸⁵, do zadań której należała ochrona obiektów resortu, a także rozpoczęto organizację Wydziału Wywiadu — w grudniu 1944 r. Stefan Antosiewicz⁸⁶ objął nad

⁸⁴ „Leon Andrzejewski (właśc. Lajb Wolf Ajzen, Leon Ajzen; 1910—1978) urodził się w Sawinie k. Zamościa. Od 1928 należał do KPP, za co wkrótce skazano go na 4 lata więzienia. Po wybuchu wojny przedostał się do okupowanego przez komunistów Lwowa, gdzie pracował jako funkcjonariusz MOPR i przez pewien czas był kierownikiem wydziału w fabryce mydła. Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej uciekł na Wschód, gdzie wcielono go do batalionu budowlanego (strojbatalionu). W 1944 r. służył w szkołach wojskowych w Kostromie i Riazaniu, po czym w maju tego roku został zastępcą komendanta Szkoły Specjalnej NKWD w Kujbyszewie ds. polityczno-wychowawczych. Po przyjeździe do kraju od sierpnia 1944 r., pracował w komunistycznych organach bezpieczeństwa. W latach 1944—1946 kierował Centrum Szkolenia w Lublinie, a następnie awansowano go na dyrektora Gabinetu Ministra BP. W 1948 r. został zdjęty karnie z zajmowanego stanowiska i przeniesiony na stanowisko zastępcy komendanta CW MBP w Legionowie. Od 1949 r. był wicedyrektorem Departamentu III MBP, a następnie w kwietniu 1953 r. powierzono mu pełnienie obowiązków dyrektora tej jednostki. [...] był jednym z głównych architektów operacji »Cezary« polegającej na zorganizowaniu kontrolowanej przez bezpiekę V Komendy WiN. Od czerwca 1954 r. pełnił funkcję wicedyrektora Departamentu IV MBP/KdsBP, po czym w kwietniu 1956 r. przesunięto go na równorzędne stanowisko do wywiadu. W listopadzie 1956 r. przeniesiono go do dyspozycji przewodniczącego KdsBP i na początku 1957 r. zwolniono ze służby”. W. Bagiński: *Wywiad cywilny...*, s. 256—257 (autor podaje za: AAN, CK KC PZPR, t. 6570; AIPN, 01753/6, *akta osobowe Leona Andrzejewskiego*; J. Fronczak: *Andrzejewski Leon*. W: *Słownik biograficzny działaczy Polskiego Ruchu Robotniczego*. T. 1: A—D. Warszawa 1978, s. 80—81).

⁸⁵ „Stefan Sobczak vel Sobczuk, ur. 15 I 1913 r. w Metelinie (pow. hrubieszowski), s. Grzegorza i Tekli, narodowości ukraińskiej, zawód wyuczony: nauczyciel (w karcie statystycznej funkcjonariusza BP z 1947 r. podał: urzędnik). W latach 1928—1939 działacz KPZU; w latach 1930—1934 oraz 1935—1939 więziony za działalność komunistyczną, m.in. w Rawiczu i Zamościu. Od lipca 1941 r. w Armii Czerwonej (ppor.). Od maja 1943 r. w Wojsku Polskim [...]. W lipcu 1944 r. przeniesiony do RBP. Od sierpnia 1944 r. kierownik Wydziału Śledczego RBP, od września 1944 r. komendant Komendantury RBP, a od grudnia 1944 r. do kwietnia 1945 r. inspektor w Wydziale Personalnym MBP. Od kwietnia 1945 r. do czerwca 1946 r. kierownik Wydziału ds. Funkcjonariuszy. W sierpniu 1946 r. powołany na stanowisko inspektora, a następnie naczelnika Wydziału Specjalnego w Gabiniecie Ministra BP. Od lutego 1947 r. objął stanowisko zastępcy dyrektora Departamentu I MBP. Od marca 1949 r. do kwietnia 1952 r. zastępca szefa Głównego Inspektoratu Ochrony Pogranicza ds. specjalnych. Od kwietnia 1952 r. do października 1955 r. w Dowództwie WOP na stanowisku zastępcy dowódcy WOP ds. zwiadu. W październiku i listopadzie 1955 r. p.o. dowódca WOP. W listopadzie 1955 r. skierowany na przeszkolenie w Wojskowym Instytucie MSW ZSRR”. Ł. Grabowski: *Referat szefa Zarządu VII Zwiadowczego Dowództwa WOP płk Stefana Sobczaka oceniający sytuację w pionie zwiadu WOP w pierwszym półroczu 1955 r.* „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2015, nr 8, s. 251—252 (autor podaje za: AIPN, 0194/2561; J. Bednarek: *Przestępczość wśród funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa w latach 1946—1950 w ocenie Biura ds. Funkcjonariuszy MBP*. „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2008, T. 1, s. 141—207; J. Wygoda: *Zwiad Wojsk Ochrony Pogranicza jako organ bezpieczeństwa państwa w rozumieniu ustawy lustracyjnej*. „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944—1989” 2011, nr 1).

⁸⁶ „Stefan Antosiewicz (1918—1998) urodził się w Warszawie. Po ukończeniu Gimnazjum Ogólnokształcącego w Mińsku Mazowieckim w 1934 r. rozpoczął studia na Wydziale Mecha-

nim kierownictwo⁸⁷. We wrześniu utworzono Wydział Cenzury, na czele którego stanął Michał Rossner⁸⁸, natomiast Zygmunt Braude⁸⁹ objął Biuro Prawne⁹⁰. Resort zasiliły Sekcja Więzienna (późniejszy Wydział Więziennictwa i Obozów) oraz Wydział Finansów⁹¹.

Powstanie Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego nie zatrzymało procesu organizacyjnego, wręcz przeciwnie — nastąpiła jego dalsza rozbudowa, której towarzyszyły przekształcenia, powołano bowiem do życia departamenty skupiające po kilka wydziałów⁹²:

---

nicznym Politechniki Warszawskiej [...]. Po dwóch latach przerwał naukę [...]. W 1938 r. wrócił na studia, ale uzyskanie dyplomu uniemożliwił mu wybuch wojny. Po kapitulacji Warszawy wyjechał na Kresy i znalazł się na terenach zajętych przez Sowietów. W latach 1940—1941 był konstruktorem w hucie żelaza w Niżnym Tagile. Ukończył kurs wywiadowczo-dywersyjny w Szkole Kominternu w Kuszarnenkowie pod Ufą. W lutym 1944 r. zrzucano go na spadochronie w rejonie jeziora Narocz na Wileńszczyźnie wraz z kilkunastoosobową grupą pod dowództwem mjr Sergieja Wołotkina. Jego jednostka była podporządkowana 2. Oddziałowi 4. Zarządu NKGB odpowiedzialnemu za prowadzenie działalności dywersyjnej i wywiadowczej na tyłach wroga na obszarze Białorusi i krajów bałtyckich. W praktyce zajmowała się m.in. rozpracowywaniem AK na tym terenie. W listopadzie 1944 r. został zastępcą kierownika WUBP w Lublinie. Na początku 1945 r. zaczął kierować wywiadem MBP, po czym w kwietniu br. został p.o. kierownika WUBP w Poznaniu. W 1947 r. przeniesiono go na stanowisko szefa WUBP w Katowicach, a w 1948 r. powierzono mu stanowisko dyrektora Departamentu I MBP (kontrywiadu)”. W. Bagiński: *Wywiad cywilny...*, s. 33 (autor podaje za: AAN, CK KC PZPR, t. 18428; AAN, ZADRR, t. 9983; AIPN, 2174/5596, *akta personalne Stefana Antosiewicza*; AIPN, 728/45556; R. Nazarewicz: *Polacy — spadochroniarze-wywiadowcy na zapleczu frontu wschodniego*. Warszawa 1974, s. 93; Idem: *Razem na tajnym froncie. Polsko-radzieckie współdziałanie wywiadowcze w latach II wojny światowej*. Warszawa 1983, s. 203—204; R. Kościński: *Stefan Antosiewicz — kierownik i szef WUBP w Poznaniu w latach 1945—1947*. W: *Zmagania ze społeczeństwem. Aparat bezpieczeństwa wobec Wielkopolan w latach 1945—1956*. Red. A. Łuczak, A. Pietrowicz. Poznań 2008, s. 217—223; P. Kołakowski: *Pretorianie Stalina. Sowieckie służby bezpieczeństwa i wywiadu na ziemiach polskich 1939—1945*. Warszawa 2010, s. 296, 302—303; *Marzec 1968 w dokumentach MSW*. T. 2. W: *Kronika wydarzeń*. Red. F. Dąbrowski, P. Gontarczyk, P. Tomasiak. Cz. 2. Warszawa 2015).

⁸⁷ W. Bagiński: *Wywiad cywilny...*, s. 26.

⁸⁸ Michał Rossner s. Jakuba (właśc. Chemja Lederman s. Izraela, ur. 29 kwietnia 1899 r. w Krzepicach) — od 1 września 1944 r. szef Cenzury Wojskowej RBP, od 6 grudnia 1944 r. kierownik Wydziału Personalnego KG MO, od 15 lutego 1950 r. szef Oddziału Szkoleniowo-politycznego KG MO. Por. AIPN, IPN BU 707/732, t. 1—2, akta osobowe Michała Rossnera, sygn. arch. 4411/MO. <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/118731> [dostęp: 8.04.2020].

⁸⁹ Zygmunt Braude (ur. 17 sierpnia 1903 r. w Warszawie) — od 26 września 1944 r. kierownik Biura Prawnego RBP, od 5 września 1945 r. zastępca dyrektora Gabinetu Ministra MBP, od 19 maja 1948 r. p.o. dyrektor Gabinetu Ministra MBP, od 14 lipca do 1 października 1952 r. starszy radca prawny Departamentu Więziennictwa MBP. W 1969 r. wyjechał na stałe do Izraela. Por. AIPN, IPN BB 0193/6984, akta osobowe Zygmunta Braude, sygn. arch. 7558/V. <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/60307> [dostęp: 8.04.2020].

⁹⁰ W. Bagiński: *Wywiad cywilny...*, s. 26.

⁹¹ Ibidem.

⁹² Ibidem.

- Departament I, w którym wyodrębniono początkowo osiem wydziałów zajmujących się: I — walką z niemieckim szpiegostwem i podziemiem hitlerowskim; II — walką z „reakcyjnym” podziemiem; III — walką z bandytyzmem politycznym; IV — ochroną gospodarki narodowej; V — ochroną legalnych organizacji politycznych i społecznych; VI — więziennictwem; VII — obserwacją; VIII był wydziałem śledczym;
- Departament II to kartoteki i łączność;
- Departament III — gospodarczy;
- Samodzielny Wydział do Walki z Bandytyzmem (od stycznia 1946 r. był to Departament VII, a od marca 1946 r. Departament III);
- Departamenty: IV, V, VI, zostały utworzone 15 września 1945 r. z dotychczasowych wydziałów Departamentu I i zachowały ich dawną numerację oraz zadania;
- Departament VII — Wywiad (od czerwca 1945 r. Wydział II Samodzielny), powołany na bazie Wydziału Wywiadu w lipcu 1947 r.⁹³.

W okresie działalności PKWN Resort Bezpieczeństwa Publicznego miał swoją siedzibę w Lublinie, w budynku u zbiegu ulic Krótkiej i Jasnej (odpowiednio numery 4 i 8)⁹⁴. Po przekształceniu PKWN w Rząd Tymczasowy Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego ulokowane zostało w Warszawie przy ul. Sierakowskiego 7⁹⁵, a dotychczasową jego siedzibę przejął Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Lublinie⁹⁶.

W ciągu kolejnych 10 lat struktura organizacyjna MBP zmieniała się wielokrotnie. Niektóre z tych zmian miały charakter powierzchowny, związany jedynie z nazewnictwem, inne sięgały głębiej. Częstokroć polegały one na modyfikacji obszaru działania poszczególnych departamentów, dostosowywaniu go do aktualnych potrzeb i zmieniającego się „wroga”. Struktura MBP w końcowej fazie jego istnienia, w porównaniu z nowo utworzonym Komitetem do spraw Bezpieczeństwa Publicznego, przedstawiała się w następujący sposób:

„Departament I (wywiad) — w MBP Departament VII

Departament II (kontrwywiad) — w MBP Departament I

Departament III (walka z wrogią działalnością) — w MBP Departament III i Samodzielny Wydział do Walki z Bandytyzmem

⁹³ S. Biernacki: *Początki kształtowania się...*, s. 60; Z. Nawrocki: *Struktura aparatu bezpieczeństwa...*, s. 25—29; *Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Lubelszczyźnie...*, s. 23—24; S. Poleszak: *„Pomoc” sowiecka...*, s. 91.

⁹⁴ R. Drabik, W. Rowiński, B. Wołek, K. Wołek: *Przewodnik po Szlaku Pamięci Żołnierzy Wyklętych w Lublinie*. Lublin 2015, s. 31.

⁹⁵ W. Mikulski: *Pierwsza siedziba Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie*. <https://www.witrynahistoryczna.pl/artykuly/pierwsza-siedziba-ministerstwa-bezpieczenstwa-publicznego-w-warszawie/> [dostęp: 1.04.2020].

⁹⁶ R. Drabik, W. Rowiński, B. Wołek, K. Wołek: *Przewodnik...*, s. 31.

Departament IV (ochrona gospodarki narodowej) — w MBP Departament IV i Inspektorat Wiejski

Departament V (ochrona komunikacji) — w MBP Departament VIII

Departament VI (Kościoły i związki wyznaniowe) — w MBP Departament XI

Departament VII (śledczy) — w MBP Departament Śledczy

Departament VIII (ochrona rządu) — w MBP Departament Ochrony Rządu

Departament IX (technika operacyjna) — w MBP w gestii Departamentu II

Departament X (ewidencja operacyjna) — w MBP w gestii Departamentu II

Wydział »B« (obserwacja) — w MBP Wydział »A«; od 15 XII 1955 r. — Biuro »B«

Departament Kadr i Szkolenia — w MBP trzy odrębne: Departament Kadr, Departament Szkolenia i Biuro ds. Funkcjonariuszy

Biuro »A« (szyfry) — w MBP Biuro »C«

Biuro »W« (perlustracja korespondencji) — w MBP w Departamencie II⁹⁷.

W pewnym okresie w Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego funkcjonowały także: Centralne Archiwum, Biuro Kontroli, Paszportów Zagranicznych oraz Finansowo-Budżetowe⁹⁸.

Resort Bezpieczeństwa Publicznego powoływał swoje odpowiedniki również w terenie. Wojewódzkie, miejskie i powiatowe urzędy bezpieczeństwa w pierwszej fazie swojego istnienia podlegały radom narodowym, jako wydziały, a następnie zostały z ich struktur wyodrębnione, stanowiąc jednostki bezpośrednio podległe resortowi⁹⁹. W listopadzie 1944 r. zostały zatwierdzone Etaty, które ustalały organizację miejskich, powiatowych, gminnych i wojewódzkich urzędów bezpieczeństwa publicznego. Etat 148 kierownika Resortu Bezpieczeństwa Publicznego ustalał struktury miejskiego urzędu bezpieczeństwa publicznego tworzonego w miastach wojewódzkich. Jednostka składała się z: kierownictwa, Wydziału Kontrwywiadu podzielonego na osiem Sekcji, przy czym Sekcji 5. i 6. w miejskich urzędach nie powoływano, Wydziału Personalnego i Gospodarczego, Komendy Gmachu i Buchalterii. Etat zakładał obsadę w liczbie 148 osób¹⁰⁰. Na podstawie Etatu 51 organizowano powiatowe urzędy bezpieczeństwa publicznego z kierownictwem, ze skomasowanymi Sekcjami 1., 2. i 3. oraz, podobnie jak w miejskim urzędzie, z pominięciem

⁹⁷ *Struktura organizacyjna Komitetu Rady Ministrów do spraw Bezpieczeństwa Publicznego (samodzielne jednostki organizacyjne)*, cyt. za: *Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1954—1956. Taktyka, strategia, metody*. Wstęp A. Paczkowski. Wybór i oprac. G. Majchrzak, A. Paczkowski. Warszawa 2011, s. 31.

⁹⁸ H. Dominiczak: *Organy bezpieczeństwa...*, s. 26.

⁹⁹ G. Makus: *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego we Włodawie w walce z polskim podziemiem niepodległościowym w latach 1944—1947*. <http://www.solidarni.waw.pl/pobierz/FundacjaPamietamy/PUBP-Wlodawa.pdf> [dostęp: 2.04.2020].

¹⁰⁰ *Etat 148 kierownika Wydziału Personalnego Resortu Bezpieczeństwa Publicznego dotyczący struktury Miejskiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego*, AIPN [bd.]. W: *Księga bezprawia...*, s. 24—25.

Sekcji 5. i 6. Przewidywano zatrudnienie 51 osób¹⁰¹. Gminne urzędy bezpieczeństwa publicznego tworzone były przy posterunkach Milicji Obywatelskiej i zakładały obsadę trzech osób, tj. kierownika i dwóch wywiadowców¹⁰². Najbardziej rozbudowane w swej strukturze były wojewódzkie urzędy bezpieczeństwa publicznego, dla których przewidziano zatrudnienie na poziomie 308 osób. Wydział Kontrwywiadu składał się z ośmiu Sekcji, jednak nie tworzone Sekcji V. Sekcja IV dzieliła się na Sekcję IV i Sekcję IVA. Łączne zatrudnienie w tym wydziale wynosiło 192 osoby. Kolejno były: Sekretariat, zatrudniający 38 osób, w tym: gońca, pracowników szyfrowych, radystów i kurierów, Wydział Personalny z 9 pracownikami, Komenda Gmachu — 30 osób, Wydział Gospodarczy — 11 osób, Stołówka — 11 osób, Wydział Finansowy/Buchalteria — 5 osób, Wydział Więziennictwa — 2 osoby¹⁰³.

Kontrwywiad był podstawowym i jednocześnie kluczowym ogniwem organizacji. Historyk Sławomir Poleszak podaje, że w jego skład wchodziło osiem sekcji: Sekcja 1. była skupiona na przeciwdziałaniu wywiadowi niemieckiemu; Sekcja 2. sprawowała pieczę nad partiami i organizacjami opozycyjnymi; Sekcja 3. zajmowała się przede wszystkim działalnością duchowieństwa; Sekcja 4. nastawiona była na zadania związane z prowadzeniem obserwacji (jej częścią była Sekcja 4A, odpowiedzialna za dokonywanie aresztowań); Sekcja 5. kierowała poszukiwaniami osób podejrzanych; Sekcja 6. realizowała polecenia związane ze stosowaniem środków techniki specjalnej (np. podsłuchów); Sekcja 7. przewodniczyła sprawom śledczym; Sekcja 8. zaś gromadziła materiały ewidencyjne i prowadziła kartotekę operacyjną¹⁰⁴. Nie wszystkie sekcje były powoływane w terenie, co wynikało bezpośrednio z przedstawionych etatów, inne były łączone lub ich kompetencje przejmowały pozostałe ogniwka. Dla przykładu, Sekcja 6. nie posiadała dostępu ani do potrzebnego sprzętu technicznego, ani do wykształconych w tym zakresie specjalistów, aby rzeczywiście korzystać ze środków techniki specjalnej¹⁰⁵. Zmiany organizacyjne ministerstwa pociągały za sobą zmiany struktur w terenie. Jednocześnie rosła liczba zatrudnionych — od ok. 3 tysięcy w grudniu 1944 r. do 33 tysięcy w 1953 r.¹⁰⁶. Trzeba jednak w tym miejscu podkreślić, że dane te nie oddają faktycznej liczebności aparatu, w jego skład wchodziły bowiem jeszcze inne jednostki, w tym: Milicja Obywatelska, Straż Przemysłowa i Więzienna, Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Wojska Ochrony Pogranicza czy Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej, co daje łącznie 321 tysięcy osób zatrud-

¹⁰¹ *Etat 51. W: Księga bezprawia...*, s. 22.

¹⁰² *Etat 3. W: Księga bezprawia...*, s. 23.

¹⁰³ *Etat 308. W: Księga bezprawia...*, s. 26—29.

¹⁰⁴ S. Poleszak: „*Pomoc*” sowiecka..., s. 94.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ H. Dominiczak: *Organy bezpieczeństwa...*, s. 22—27.

nionych w tej strukturze w przedostatnim roku jej istnienia¹⁰⁷. Pomijając centralę w Warszawie, w 1953 r. na terenie całego kraju istniało siedemnaście wojewódzkich UBP, dwa miejskie UBP na prawach wojewódzkich (w Warszawie i Łodzi), czternaście miejskich UBP, dziesięć UBP na miasto i powiat (Toruń, Będzin, Bielsko, Bytom, Częstochowa, Gliwice, Radom, Tarnów, Jelenia Góra, Wałbrzych), 265 powiatowych UBP, jeden UBP na Nową Hutę i placówki UBP na m.st. Warszawę: UBP Wawer i UBP Włochy¹⁰⁸.

W podanej liczbie zatrudnionych brakuje jeszcze jednej grupy, a mianowicie doradców sowieckich, bez których proces przejmowania władzy na obszarach wyzwolonych skazany byłby na niepowodzenie¹⁰⁹. To właśnie ta kadra, wysoce wyspecjalizowana i z jasno sprecyzowanymi zadaniami, decydowała o strukturze i zakresie zadań Resortu, a następnie Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego¹¹⁰. Priorytetem ich działalności było szkolenie kadr w kierunku pracy operacyjnej i pozyskiwania osobowych źródeł informacji¹¹¹. Funkcjonowali na wszystkich szczeblach, zarówno w centrali, jak i w terenie, „[...] występowali oficjalnie w charakterze doradców, a faktycznie rozkazodawców”¹¹². Myliłby się jednak ten, kto uważałby, że ich rola zaczynała się i kończyła na budowie polskiego aparatu terroru oraz szkoleniu jego kadry. Doradcy posiadali własny sztab z siedzibą w ambasadzie radzieckiej w Warszawie. Dotyczyły ich prawa ustanawiane w Moskwie, dysponowali własną rozwiniętą siecią agenturalną i byli odpowiedzialni za rozliczne działania skierowane w Polaków¹¹³. Ich obecność tak scharakteryzował Henryk Wendrowski¹¹⁴: „[...] dorad-

¹⁰⁷ Ibidem, s. 27.

¹⁰⁸ K. Szwaagrzyk: *Aparat bezpieczeństwa...*, s. 21.

¹⁰⁹ Doradcy sowieccy w okresie Polski „lubelskiej” (1944—1945) nazywani byli „instruktorami”. Określenie to funkcjonuje w poznanych do tej pory źródłach radzieckich, por. R. Terlecki: *Miecz i tarcza...*, s. 7 i n.; *NKWD i polskie podziemie 1944—1945. Z teczek specjalnych Józefa W. Stalina*. Red. nauk. ros. A.F. Noskova. Red. nauk. pol. A. Fitowa. Kraków 1998.

¹¹⁰ H. Dominiczak: *Organy bezpieczeństwa...*, s. 39.

¹¹¹ W. Bagieński: *Wywiad cywilny...*, s. 41—42.

¹¹² Ibidem.

¹¹³ Ibidem.

¹¹⁴ „Henryk Wendrowski (1916—1997) urodził się w Saratowie. W 1919 r. jego rodzice osiedlili się w Białymstoku. W czasie okupacji sowieckiej był kolejno kierownikiem dwóch szkół na Białostoczczyźnie. Od 1942 r. działał w konspiracji niepodległościowej pod ps. »Narbuttk«. Dzięki dużym zdolnościom i zaangażowaniu doszedł do szczebla szefa legalizacji w Komendzie Okręgu VIII (Białystok) Polskiej Organizacji Zbrojnej, a następnie AK. Po aresztowaniu przez sowieckie organa bezpieczeństwa w sierpniu 1944 r. wyspał wielu dotychczasowych kolegów z białostockiej konspiracji, po czym od września 1945 r. zaczął pracować w UB w Olecku. Wkrótce został zaangażowany przez płk. Józefa Czaplickiego do udziału w kilku grach operacyjnych prowadzonych przez MBP przeciwko podziemnym organizacjom niepodległościowym, w tym przede wszystkim w słynnej operacji »Cezary«. Po odwołaniu z etatu niejawnego pracował na stanowiskach kierowniczych w Departamencie III MBP i KdsBP. Kierownictwo resortu ceniło go za poważne podejście do obowiązków, odwagę i bardzo duże osiągnięcia operacyjne. Od jesieni 1956 r. był naczelnikiem Wydziału Informacyjnego Departamentu

cy radzieccy wiedzieli o wszystkim. Byli od szczebla powiatów. Im wyżej, tym ich było więcej. Oni uczestniczyli w życiu resortu niczym duchy. W oficjalnych dokumentach nie ma zbyt wiele śladów ich pracy. A przecież brali udział w naradach, kolegiach, odprawach, zebraniach, spotkaniach itp. Oni byli, widziano ich, ale śladów własnej działalności nie zostawiali. Otrzymywali kopie wszystkich dokumentów, ale niczego nie kwitowali. Materiały przygotowywane dla nich nie były nigdzie rejestrowane. Do dziś nie wiadomo nawet, ilu tych doradców naprawdę było. Swoje prośby, które traktowano jak rozkaz, przekazywali ustnie, zazwyczaj powołując się na przełożonych z Moskwy¹¹⁵. Obecni byli w Polsce do 1957 r.¹¹⁶.

4. Zakończenie

Najważniejszym resortem, który powołany został do życia wraz z utworzeniem Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, był Resort Bezpieczeństwa Publicznego. Wbrew jednak jego nazwie nie był to organ zapewniający bezpieczeństwo państwu i jego obywatelom, a stojący na straży interesów ustanowionego bezprawnie ustroju komunistycznego. Aby zapewnić sprawne i skutecz-

---

mentu I MSW. Wiosną 1961 r. powierzono mu kierowanie Wydziałem Kontrwywiadowczym. W 1962 r. przeszedł do pracy »pod przykryciem« w MSZ. Objął stanowisko wicedyrektora, a następnie dyrektora Departamentu Łączności. W latach 1965—1967 był przedstawicielem PRL w MKNiK w Wietnamie, po czym objął stanowisko dyrektora Departamentu Konsularnego MSZ. W 1968 r. został zwolniony ze służby w MSW w związku z nominacją na stanowisko ambasadora w Kopenhadze. Od 1979 do 1981 r. był ambasadorem w Islandii”. W. Bagieński: *Wywiad cywilny...*, s. 589 (autor podaje za: AAN, CK KC PZPR, t. 19110; AIPN, 001838/0, *Zarządzenie personalne nr 1574, 10 XII 1956 r.*, k. 422; AIPN, 001838/13, *Zarządzenie personalne nr 1049, 2 IV 1957 r.*, k. 530; AIPN, 01753/105, t. 1, *Akta osobowe Henryka Wendrowskiego, Życiorys, 4 IX 1945 r.*, k. 2—3; *Ankieta specjalna, 4 IX 1945 r.*, k. 4—6v; *Charakterystyka mjr Wendrowskiego Henryka i wnioski, 15 I 1953 r.*, k. 24; H. Piecuch: *Akcje specjalne. Od Bieruta do Ochaba*. Warszawa 1996, s. 63—64, 210—238; W. Frazik: *Operacja „Cezary” — przegląd wątków krajowych*. W: „Zwyczajny” resort. *Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944—1956*. Red. K. Krajewski, T. Łabuszewski. Warszawa 2005, s. 403; D. Węgrzyn: *Aparat bezpieczeństwa państwa wobec środowisk narodowych na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1945—1956*. Katowice—Kraków 2007, s. 166 i n.; T. Kurpierz, P. Piątek: „Dobić wroga”. *Aparat represji wobec podziemia zbrojnego na Śląsku Cieszyńskim i Żywiecczyźnie (1945—1947)*. Katowice—Kraków 2007, s. 153—162 i n.; T. Nowak: *Operacja „Lawina”*. *Dzieje przemilczanej zbrodni UB*. Opole 2012).

¹¹⁵ Cyt. za: W. Bagieński: *Wywiad cywilny...*, s. 42 (autor podaje za: H. Piecuch: *Akcje specjalne...*).

¹¹⁶ W powiatowych urzędach bezpieczeństwa publicznego doradcy działali do 1947 r., por. W. Bagieński: *Wywiad cywilny...*, s. 42.

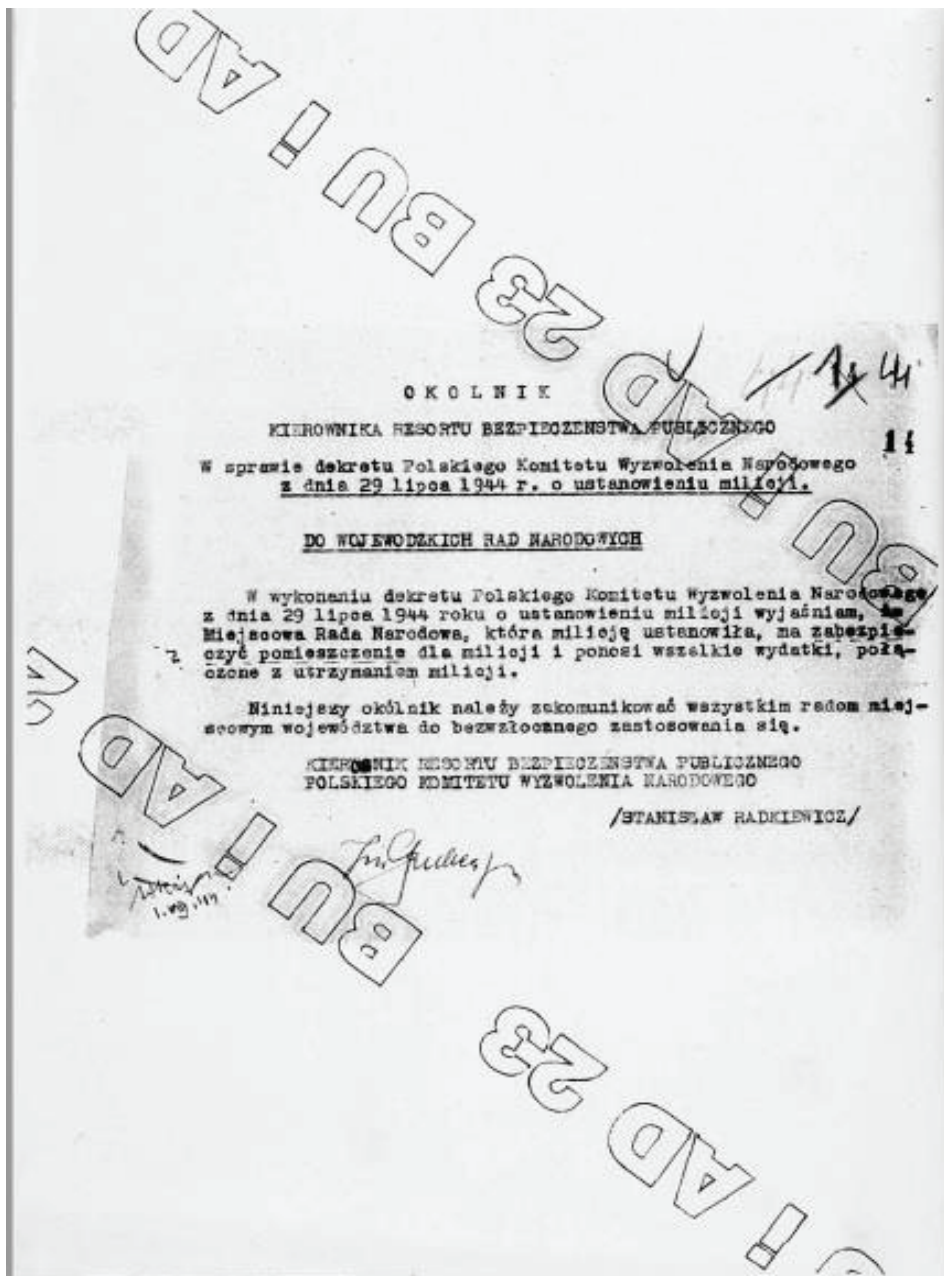
ne funkcjonowanie nowego porządku, moskiewskie marionetki przeniosły na polski grunt sprawdzone sowieckie instrumenty terroru. Z ich pomocą w Polsce dokonano gwałtu na społeczeństwie ciężko doświadczonym okrucieństwami wojny i podporządkowano je sobie na kolejnych 45 lat.

By zdusić silnie zakorzenioną w polskim narodzie potrzebę wolności, konieczne było tworzenie coraz to nowych struktur, które miały za zadanie wymuszać na społeczeństwie posłuszeństwo wobec władzy. Kluczową rolę w tym procesie odegrał Resort, a następnie Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego, terroryzujące zarówno żołnierzy, jak i cywilów. Jego działalność możliwa była nie tylko dzięki odpowiedniemu doborowi kadry, przeszkolonej i nadzorowanej przez instruktorów sowieckich, ale także poprzez „prawne” usankcjonowanie bezprawia. Przez areszty i więzienia przeszły tysiące ludzi, których kатовano w czasie śledztw, wielu z nich nie przeżyło tortur, w stosunku do wielu wykonano karę śmierci orzeczoną w sfingowanych procesach.

Instytucje funkcjonujące w strukturach bezpieczeństwa zostały powołane do ochrony zainstalowanego ustroju. Ich funkcjonowanie skupione było na stosowaniu takich metod działania, aby zapewnić stabilność i ciągłość władzy. Podejmowane zabiegi w żaden sposób nie mogły wpisywać się w konwencjonalne procedury postępowania organów stojących na straży ładu, porządku i ochrony obywateli w rozumieniu demokratycznego państwa, gdyż w istocie zwrócone były przeciwko tym wartościom. Ich nadrzędny cel stanowiło utrzymywanie społeczeństwa w posłuchu dla władzy za pomocą brutalnych represji. Było to więc ściśle określone, specjalne zadanie, skupiające się na ochronie wprowadzonego siłą ustroju.

Wykonywanie tak sformułowanej, specjalnej misji nie mogło zostać powierzone przypadkowym osobom. Kadra dobierana była według klucza partyjnego, zamykającego się w określeniu „bierny, mierny, ale wierny”. Najwyższe stanowiska zajmowali tacy, których lojalność została sprawdzona jeszcze w Związku Sowieckim. Ich wierność nagradzano specjalnymi przywilejami.

Nie ulega zatem wątpliwości, że pod każdym względem organy aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej to służby specjalne w najgorszym, bo totalitarnym wydaniu.

1. Okólnik kierownika Resortu Bezpieczeństwa Publicznego w sprawie dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 29 lipca 1944 r. o ustanowieniu milicji

Źródło: *Księga bezprawia. Akty normatywne kierownictwa Resortu Bezpieczeństwa Publicznego (1944–1945)*. Wybór i oprac. B. Kopka. Warszawa 2011; do książki dołączono płytę CD zawierającą PDF — tu: płyta CD, PDF, s. 4.

STANOWISKA
M. S. B. S. P. P. U. B. L.
St. Radkiewicz
lipiec 1944 r.

123

ETA T 148
MIEJSKIEGO URZĘDU BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO
/ MIASTA WOJEWÓDZKIE /

Stanowisko	Ilość osób	St.wojak.	Pensja wg. stanu
<u>Kierownictwo Urzędu Miejskiego</u>			
✓ Kierownik	1	ppłk.	1400
✓ Zastępca	1	mjr.	1200
✓ Sekretarz	1	por.	850
✓ Kancelista	2	sierż.	600
✓ Maszynistka	1		600
✓ Szofer	1	sierż.	750
	<u>7</u>		
<u>Wydział K.W.</u>			
✓ Kierownik	1	mjr.	1200
✓ Sekretarz-maszynistka	1	ppor.	850
	<u>2</u>		
<u>1-sza Sekcja</u>			
✓ Kierownik	1	kpt.	1100
✓ Referent	1	por.	1000
✓ St. wywiadowców	2	ppor.	900
✓ Wywiadowców	6	sierż.	750
✓ Sekretarz-maszynistka	1	ppor.	850
	<u>11</u>		
<u>2-ga Sekcja</u>			
✓ Kierownik	1	kpt.	1100
✓ Zastępca	1	por.	1000
✓ Referentów	2	por.	1000
✓ St. wywiadowców	5	ppor.	900
✓ Wywiadowców	15	sierż.	750
✓ Sekretarz-maszynistka	1	st. sierż.	600
✓ Szoferów	2	sierż.	750
	<u>27</u>		
<u>3-cia Sekcja</u>			
✓ Kierownik	1	kpt.	1100
✓ St. wywiadowców	1	ppor.	900
✓ Wywiadowców	3	sierż.	750
✓ Sekretarz-maszynistka	1		600
	<u>6</u>		
<u>4-ta Sekcja</u>			
✓ Kierownik	1	kpt.	1100
✓ Instruktor	1	por.	1000
✓ St. wywiadowców	5	ppor.	900
✓ Wywiadowców	15	sierż.	750
✓ Sekretarz	1	st. sierż.	650
✓ Maszynistka	1		600
✓ Szoferów	3	sierż.	750
	<u>27</u>		

2. Etat 148 Miejskiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego /miasta wojewódzkie/

Źródło: *Księga bezprawia...*, PDF, s. 24—25.

- 2 - 24

Stanowisko	Ilość osób	St.wojak. wg. statutu	Pensja
<u>Podsekcja 1-ta "A"</u>			
✓ Kierownik	1	por.	1100
✓ St. wywiadowców	5	ppor.	900
✓ Wywiadowców	15	sierż.	750
✓ Sekretarz	1	st. sierż.	850
✓ Szoferów	2	sierż.	750
	24		
5 i 6 Sekcja w Miejskich Urzędach B.P. nie organizuje się.			
<u>7-ma Sekcja</u>			
✓ Kierownik	1	kpt.	1200
✓ Doradca prawny	1	por.	1100
✓ Oficerów śledczych	7	ppor.	1000
✓ Sekretarzy	2	ppor.	850
✓ Maszynistka	1		800
✓ Szofer	1	sierż.	750
✓ Gondow	2	szereż.	550
	15		
<u>8-ma Sekcja</u>			
✓ Kierownik	1	por.	1200
✓ Prac. daktyloskopii	3	ppor.	900
✓ Prac. kartoteki	3	sierż.	800
✓ Kartoteka fotogr.	1	st. sierż.	900
	6		
<u>Wydział Personalny</u>			
✓ Kierownik	1	st. sierż.	1200
✓ Sekretarz i kartoteka	1	sierż.	850
	2		
<u>Konanda smaczu</u>			
✓ Dowódca drużyny	1	st. sierż.	750
✓ Drużyna	10	szereż.	550
	11		
<u>Kasjalteria</u>			
✓ Kasjalter-kasjer	1	ppor.	1000
<u>Wydział Gospodarczy</u>			
✓ Kierownik	1		1000
✓ Rachunkowy	1		600
✓ Magazynier	1		850
✓ Bufetowych	2		500
✓ Doszczyn	1		500
✓ Sprzątański	2		500
✓ Szofer	1		750
	9		

OGÓLNE STANOWISKO U.B.P. PRZEWIDUJE 148 OSÓB
Kierownik Wydziału Personalnego
Res. Bosp. Publ.

"KATYŃSKIAN" Sekcja poufna

Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
1-1 / H. DOLBISZCZ STANISŁAW
1 listopada 1944 r.

E T A T 308

WOJEWÓDZKI URZĄD BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO

Stanowisko	Ilość osób	St. wojsk. wz. stanu	Pensja
✓ Kierownik	1	ppłk.	1500
✓ Zastępca	1	wjr.	1400
✓ Inspektor	1	wjr.	1200
✓ Sekretarz	1	ppor.	850
✓ Doradca prasowy	1	kpt.	1100
✓ Ochrona osobista	2	ppor.	850
✓ Maszynistka	1		600
✓ Szoferów	2	st. sierż.	750
Razem 10			

SEKCJA I

KIEROWNICTWO

✓ Kierownik/z-ca kier. Um.	1	ppłk.	1400
✓ Zastępca	1	wjr.	1200
✓ Sekretarz	1	ppor.	850
✓ Maszynistka	1		600
✓ Szofer	1	st. sierż.	750
Razem 5			

SEKCJA I-osa

✓ Kierownik	1	wjr.	1200
✓ Z-ca kierownika	1	kpt.	1100
✓ Referentów	3	kpt.	1000
✓ Instruktor	1	kpt.-por.	1000
✓ Tłumacz	1	ppor.	900
✓ St. wywiadowców	3	ppor.	900
✓ Wywiadowców	9	st. sierż.	750
✓ Sekretarz	1	ppor.	850
✓ Maszynistka	1		600
Razem 21			

SEKCJA II-osa

✓ Kierownik	1	wjr.	1200
✓ Zastępca	1	kpt.	1100
✓ Referentów	5	kpt.	1000
✓ Instruktorów	3	kpt.-por.	1000
✓ St. wywiadowców	5	ppor.	900
✓ Wywiadowców	15	st. sierż.	750
✓ Sekretarz	1	ppor.	850
✓ Maszynistka	1		600
✓ Szoferów	2	plub.	750
Razem 34			

3. Etat 308 Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego

Źródło: Księga bezprawia..., PDF, s. 26—30.

- 2 -

19

Stanowisko	Ilość osób	St.wojsk. wz.stały	Pensja
<u>SEKCJA III-cis</u>			
✓ Kierownik	1	kpt.	1200
✓ Zast. pca	1	por.	1000
✓ Referentów	2	por.	1000
✓ St. wywiadowców	1	ppor.	900
✓ Wywiadowców	3	st. sierż.	750
✓ Sekretarz	1	ppor.	850
✓ Maszynistka	1		600
✓ Szofer	1	plut. - sierż.	750
Razem 11			
<u>SEKCJA IV-ta</u>			
✓ Kierownik	1	kpt.	1200
✓ Zastępcę	1	por.	1100
✓ Referent	1	por.	1000
✓ Instruktorów	3	por.	1000
✓ St. wywiadowców	7	ppor.	900
✓ Wywiadowców	21	st. sierż.	750
✓ Sekretarz	1	ppor.	850
✓ Maszynistka	1		600
✓ Szoferów	3	plut.	750
Razem 39			
<u>SEKCJA IV "A"</u>			
✓ Kierownik	1	kpt.	1200
✓ Zastępcę	1	por.	1100
✓ Referent	1	por.	1000
✓ Instruktorów	3	ppor.	1000
✓ St. wywiadowców	5	ppor.	900
✓ Wywiadowców	15	st. sierż.	750
✓ Sekretarz	1	ppor.	850
✓ Maszynistka	1		600
✓ Szoferów	3	plut.	750
Razem 31			
SEKCJA V-ta w Woj. Kra. Bezp. Publ. nie organizuje się.			
<u>SEKCJA VI-ta</u>			
✓ Kierownik	1	kpt.	1400
✓ Sekretarz	1	ppor.	850
✓ kier. podst. techn.	1	por.	1200
✓ Wywiad. podst. techn.	3	ppor.	1000
✓ Dozorca	1	ppor.	1000
✓ Ekspert paszport.	1	ppor.	1200
✓ Grafolog	1	ppor.	1200
✓ Fotograf	1	ppor.	1000
✓ Spec. alchem. arty.	2	st. sierż.	1000
✓ Szofer	1	plut.	750
Razem 13			

na 2 oddziały
techniczne

Stanowisko	Ilość osób	St. wojsk. wg. stanu	Penja
<u>WYDZIAŁ PERSONELNY</u>			
✓ Kierownik	1	mjr.	1200
✓ Z-ca do spr. szkolenia	1	kpt.	1100
✓ Z-ca do spraw rejsu	1	por.	1200
✓ Instruktorów	2	por.	1000
✓ Sekretarz	1	ppor.	850
✓ -ruc. kartoteki	2	ppor.	850
✓ Maszynistka	1		500
Razem			9
<u>KOMENDA UMOCNI</u>			
✓ Komendant	1	kpt.	1200
✓ Dowódca plutonu	1	por.	850
✓ Pluton ochrony	20		500
✓ Biuro grzewcze	4	ppor.	750
✓ Kier. centr. telefon.	1	ppor.	800
✓ Telefoniści	3		550
Razem			50
<u>WYDZIAŁ GOSPODARCY</u>			
✓ Kierownik	1	por.	1000
✓ Oficer żywnościowy	1	ppor.	800
✓ Buchalter	1	st. sierż.	900
✓ Maszynier	1	ppor.	750
✓ Prac. magazynu	2	sierż.	550
✓ Sprzątarz	2	krz.	750
✓ Sprzątański	3		550
Razem			11
<u>SEKCYJA</u>			
✓ Kierownik	1	st. sierż.	900
✓ Kucharki	2		850
✓ Kelnerki	3		500
✓ Sprzątański	3		500
✓ Wosyścański	2		500
Razem			11
<u>WYDZIAŁ FINANSOWY - BUCHALTERIA</u>			
✓ Starszy buchalter	1	por.	1200
✓ Buchalter	1	ppor.	1000
✓ Kasjer	1		600
✓ Buchalter-rowisor	1		1100
✓ Maszynistka	1		600
Razem			5
<u>WYDZIAŁ WIEZISZCISTWA</u>			
✓ Referent wies.	1	kpt.	1200
✓ Sekretarz	1	ppor.	850-600
Razem			2
OGÓLNE BIAT WOJ. URZĘDU DOKŁADOWOŚCIOWA PUR. PRZEWIJDJE 306 OSOB			

- 5 -

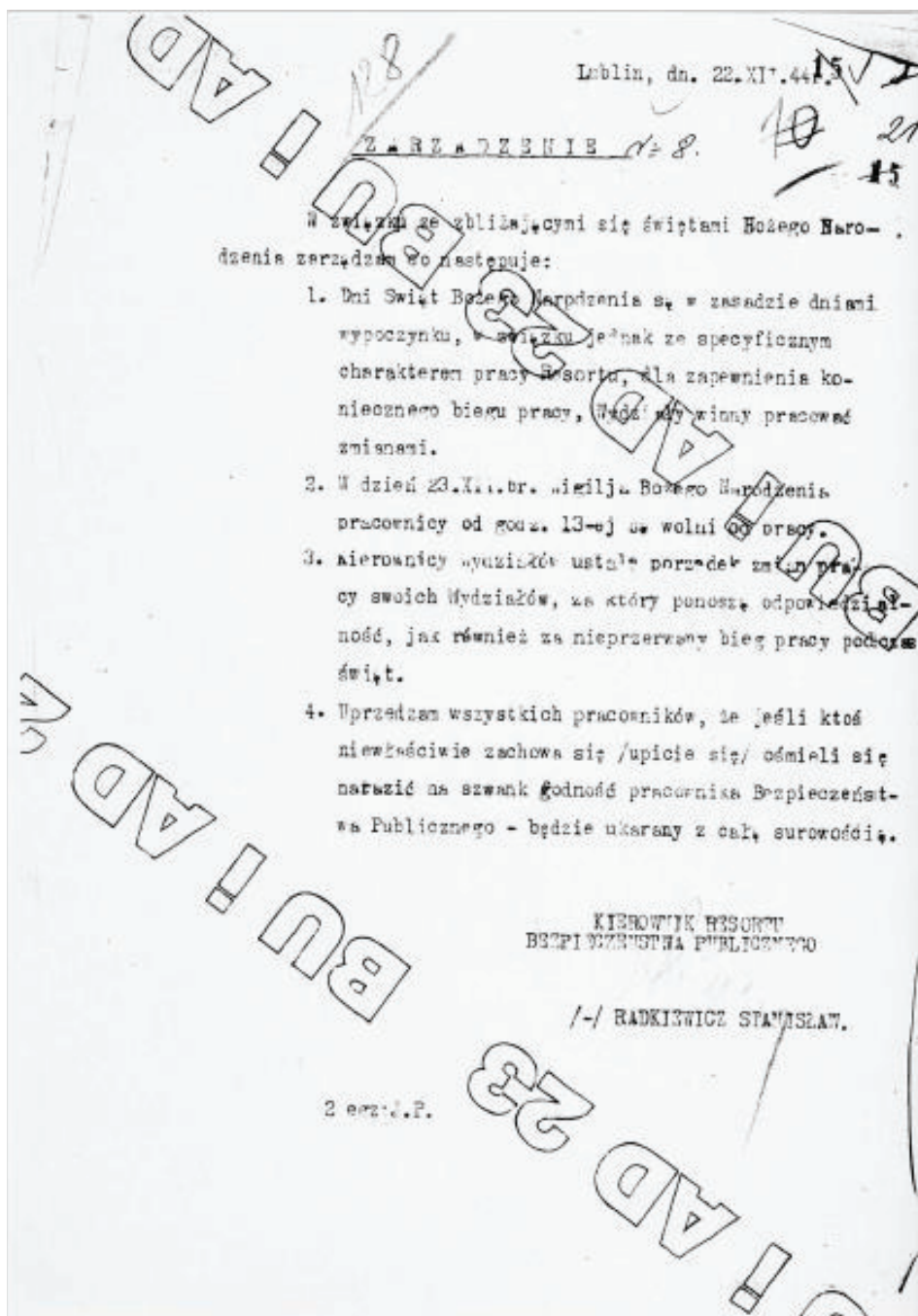
22

Stanowisko	Ilość osób	St. wojsk. wz. stanu	Pensja
STAN WOJ. WYDZIAŁU CENZURY WOJENNEJ Z KASINGIEM 500.000 LISTOW MIES 69			
✓ Naczelnik wydziału	1	mjr.	1500
✓ Z-ca naczelnika	1	kap.	1100
✓ Inspektorów	2	por.	1000
✓ St. cenzorów	8	ppor.	700
✓ Sekretarz-asystentka		ppor.	650
✓ Cenzorów	50	ppor.	650
✓ Sekretarz-asystentka	1	sierż.	600
<u>Personel techniczny</u>			
✓ Sprzątaczkę	2		500
✓ Straż	3		500
✓ Bsofer	1		750
Razem		69	

2000000
 2000000

Kierownik Wydziału Personalnego
Resortu Bezpieczeństwa Publicznego

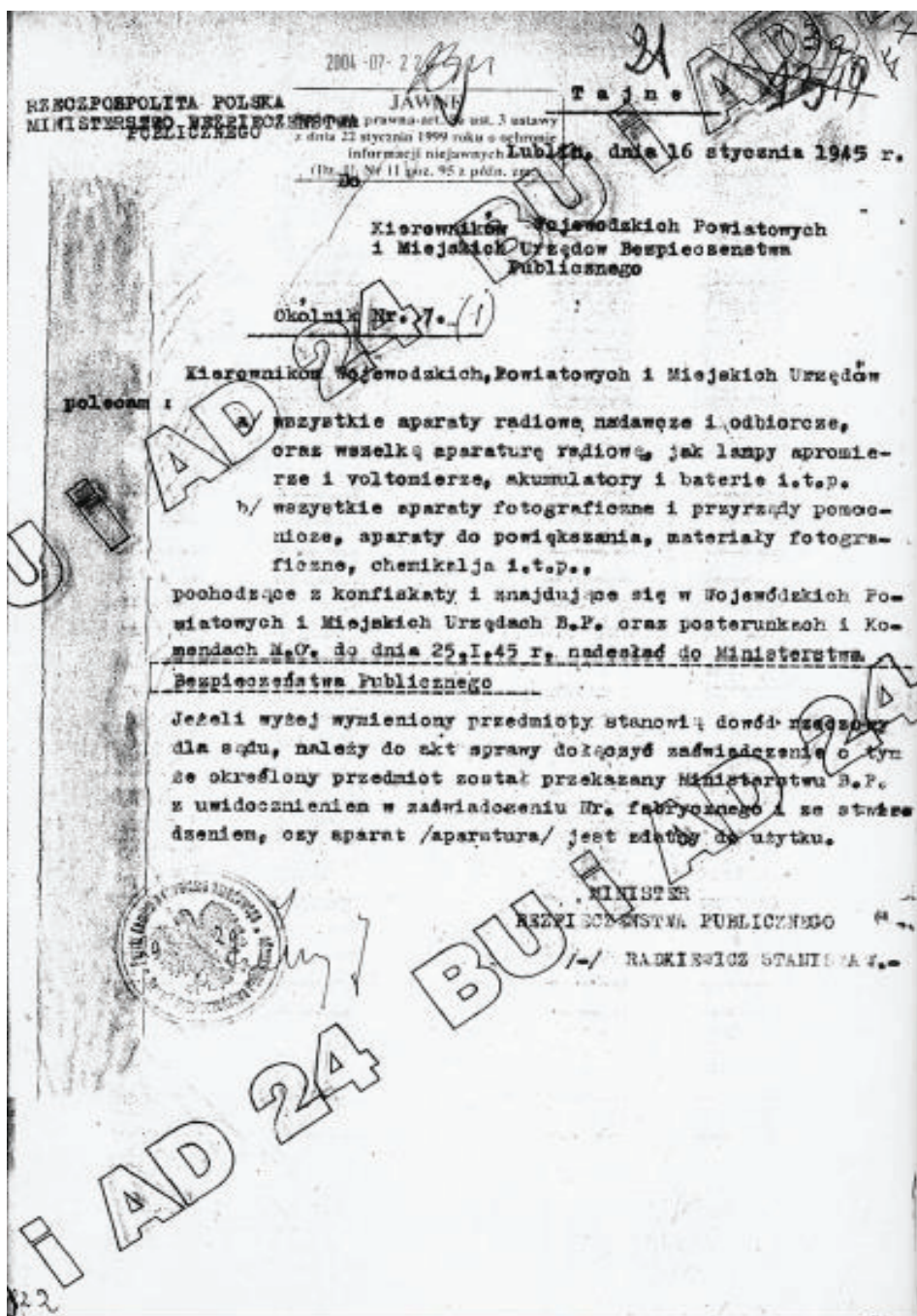
/s/ Grzegorz Mikołaj kap.

4. Zarządzenie nr 8 kierownika Resortu Bezpieczeństwa Publicznego z dnia 22 grudnia 1944 r.

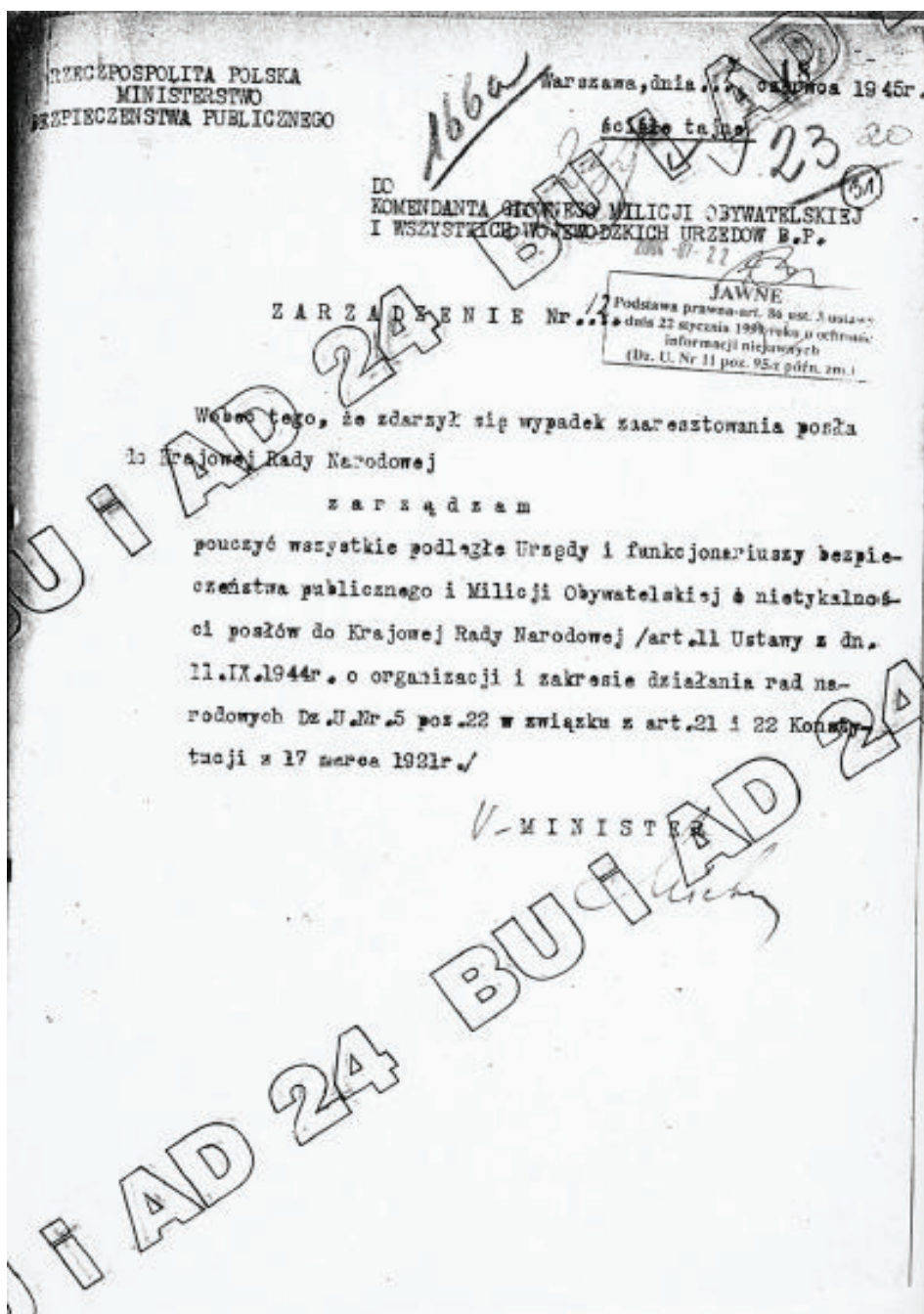
Źródło: *Księga bezprawia...*, PDF, s. 51.

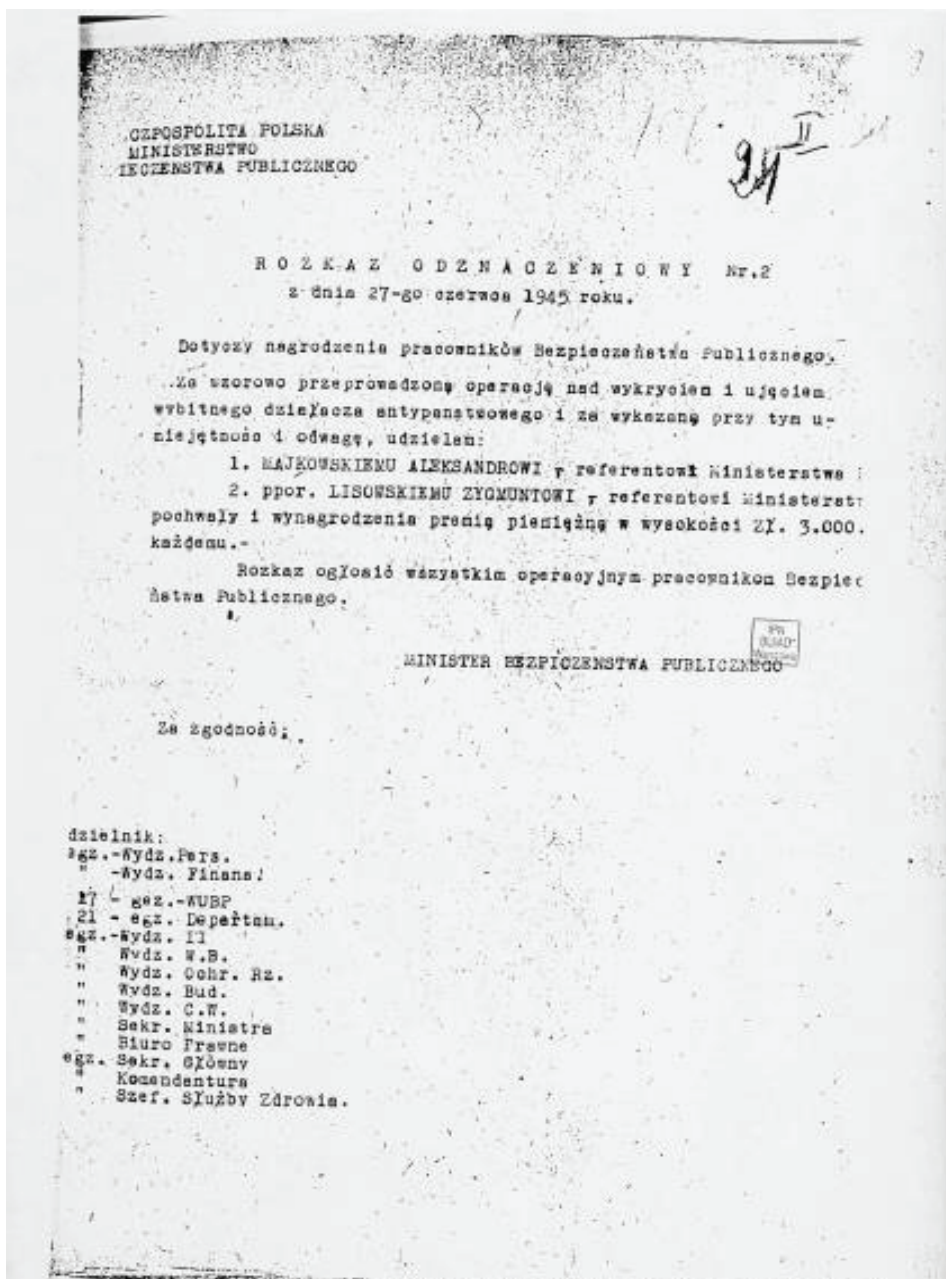
5. Okólnik nr 1 ministra Bezpieczeństwa Publicznego z dnia 16 stycznia 1945 r.

Źródło: *Księga bezprawia...*, PDF, s. 56.

6. Zarządzenie Nr 12 ministra Bezpieczeństwa Publicznego z dnia 7 czerwca 1945 r.

Źródło: Księga bezprawia..., PDF, s. 95.

7. Rozkaz odznaczeniowy Nr 2 ministra Bezpieczeństwa Publicznego z dnia 27 czerwca 1945 r.

Źródło: *Księga bezprawia...*, PDF, s. 167.

- 2 -

157/ 17 18

Každy ukrywający bandytów lub okazujący im pomoc-pomoc-
się najsurowszą karą - do kary śmierci włącznie.

Wzywamy całe społeczeństwo do współdziałania w akcji
oczyszczenia kraju z bandytów i sbrodniarzy.

Przywracając spokój i porządek przyspieszamy odbudowę
kraju ze zniszczeń wojennych i zapewnimy ~~nieustannie~~ ~~nieustannie~~ ~~nieustannie~~ ~~nieustannie~~ ~~nieustannie~~
wzrost ~~przemysłowej~~ ~~przemysłowej~~ ~~przemysłowej~~ ~~przemysłowej~~ ~~przemysłowej~~ poprawę ~~bytu~~ ~~bytu~~ ~~bytu~~ ~~bytu~~ ~~bytu~~ ~~wszystkim~~ ~~wszystkim~~ ~~wszystkim~~ ~~wszystkim~~ ~~wszystkim~~ obywatelom.

PREZES RADI / MINISTROW

/ Edward Osóbka-Morawski /

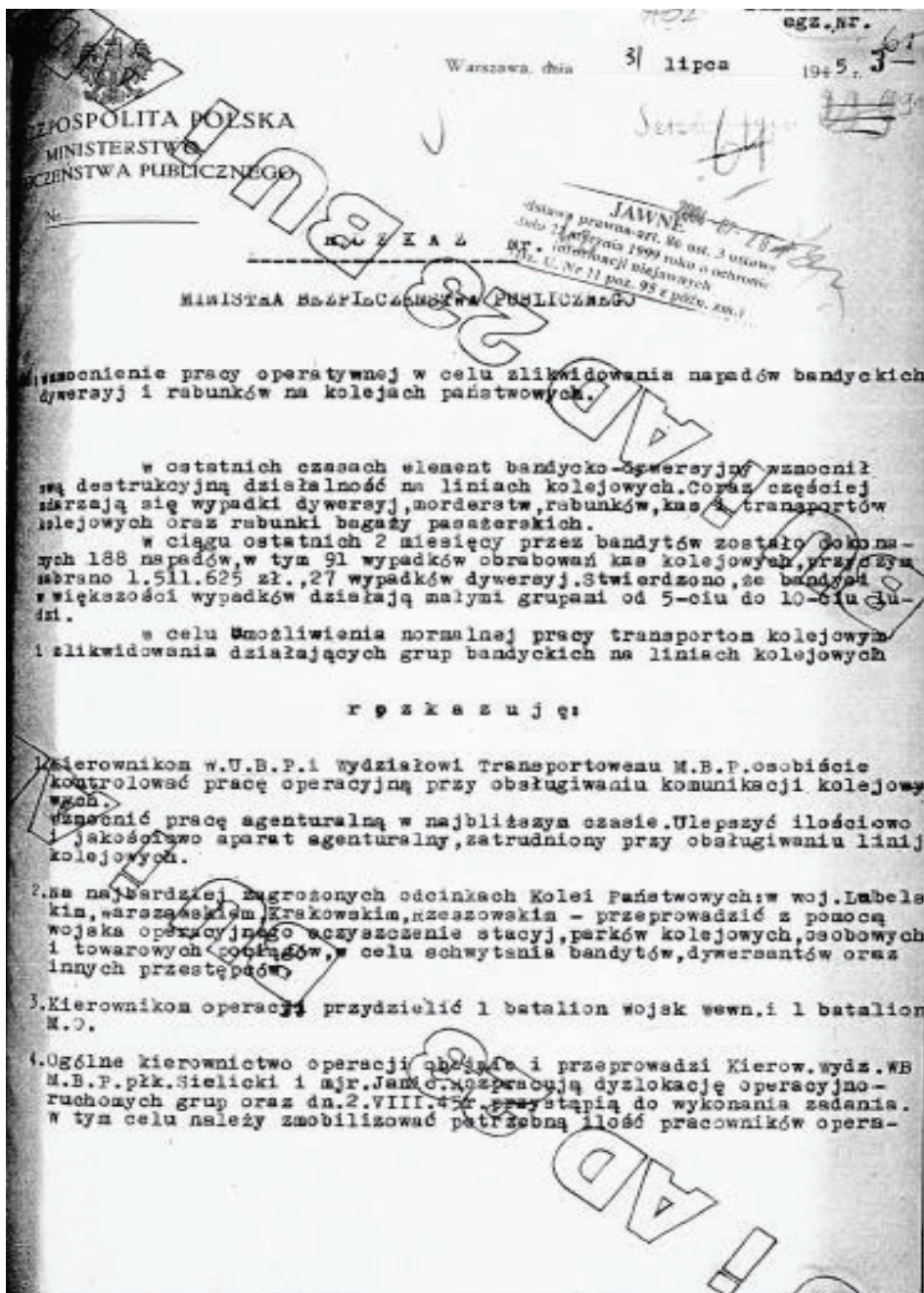
MINISTER ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ

/ Edward Ochab /

MINISTER BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO

/ Stanisław Radkiewicz /

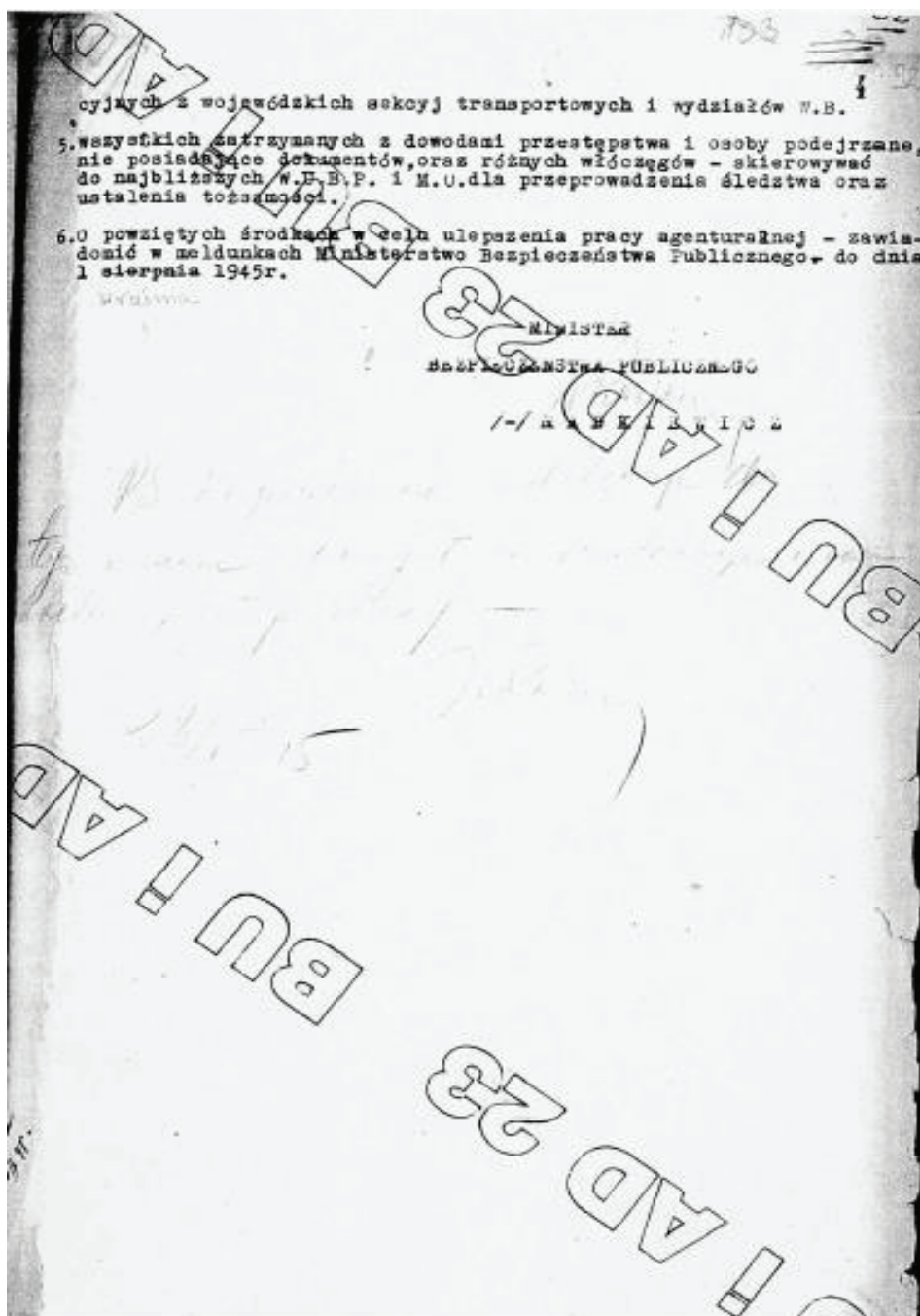
Warszawa / Łódź.

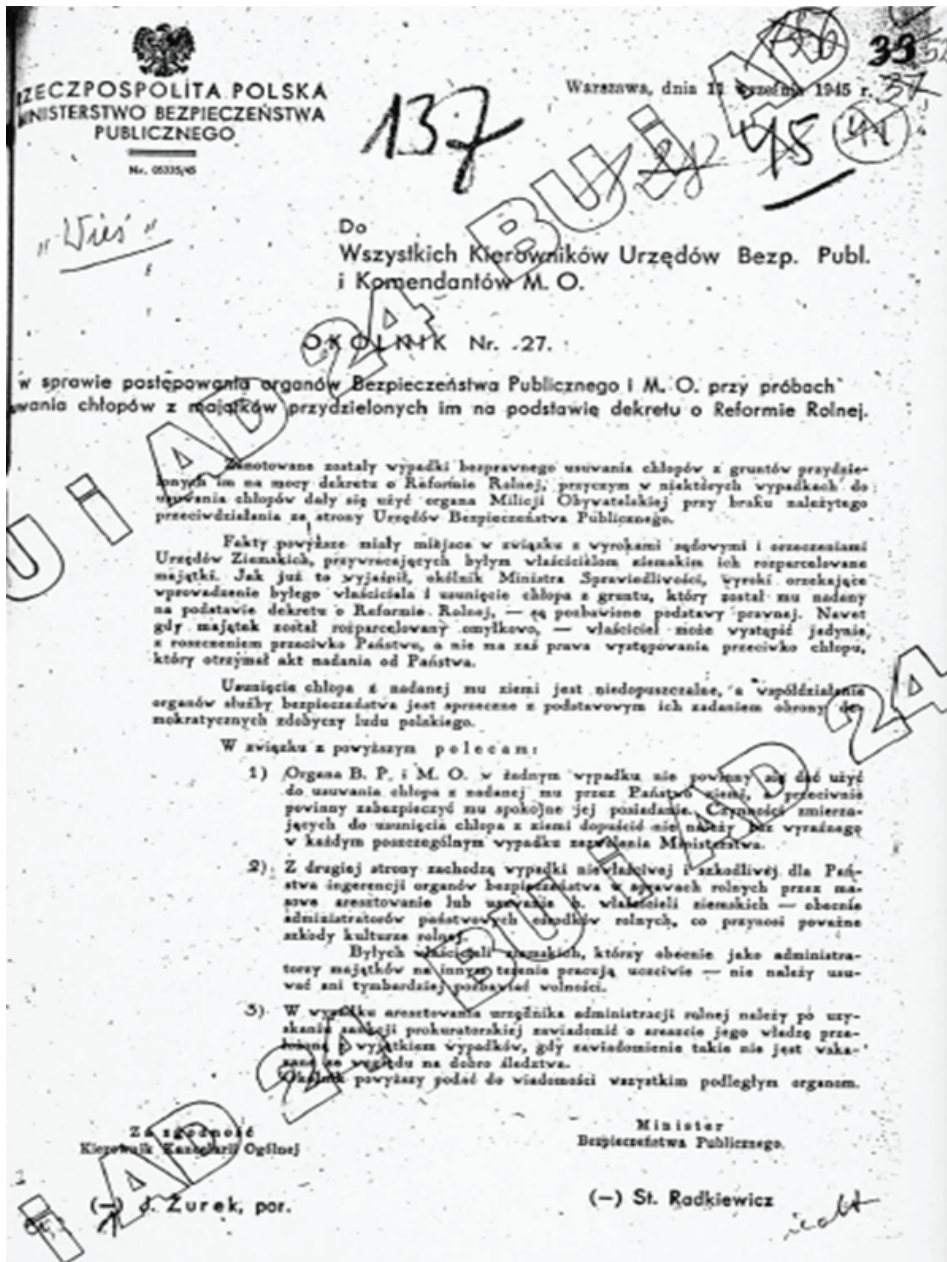

9. Rozkaz Nr 42 ministra Bezpieczeństwa Publicznego z dnia 31 lipca 1945 r.

Źródło: *Księga bezprawia...*, PDF, s. 191—192.

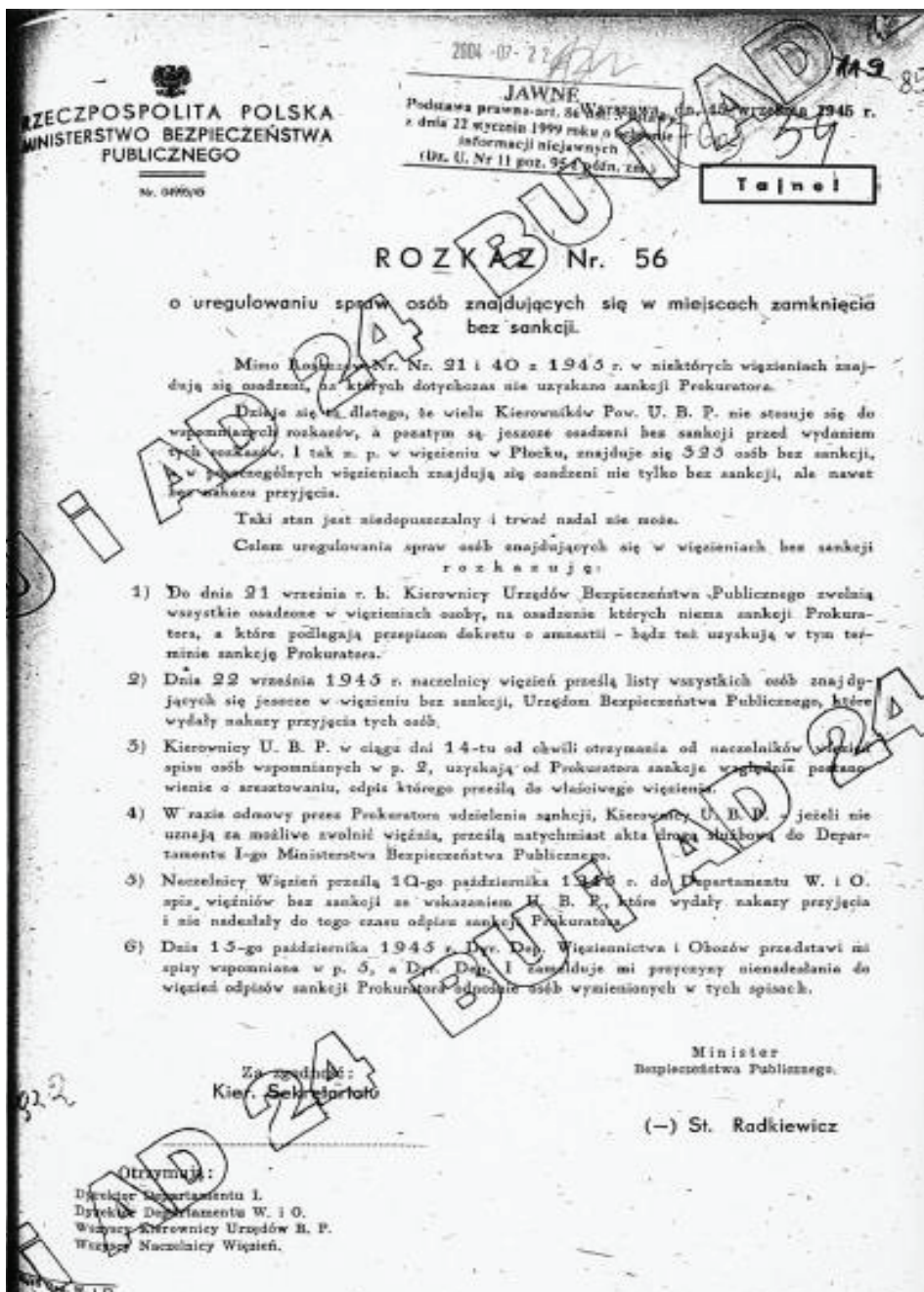

10. Okólnik Nr 27 ministra Bezpieczeństwa Publicznego z dnia 11 września 1945 r. w sprawie postępowania organów Bezpieczeństwa Publicznego i MO przy próbach usuwania chłopów z majątków przydzielonych im na podstawie dekretu o reformie rolnej

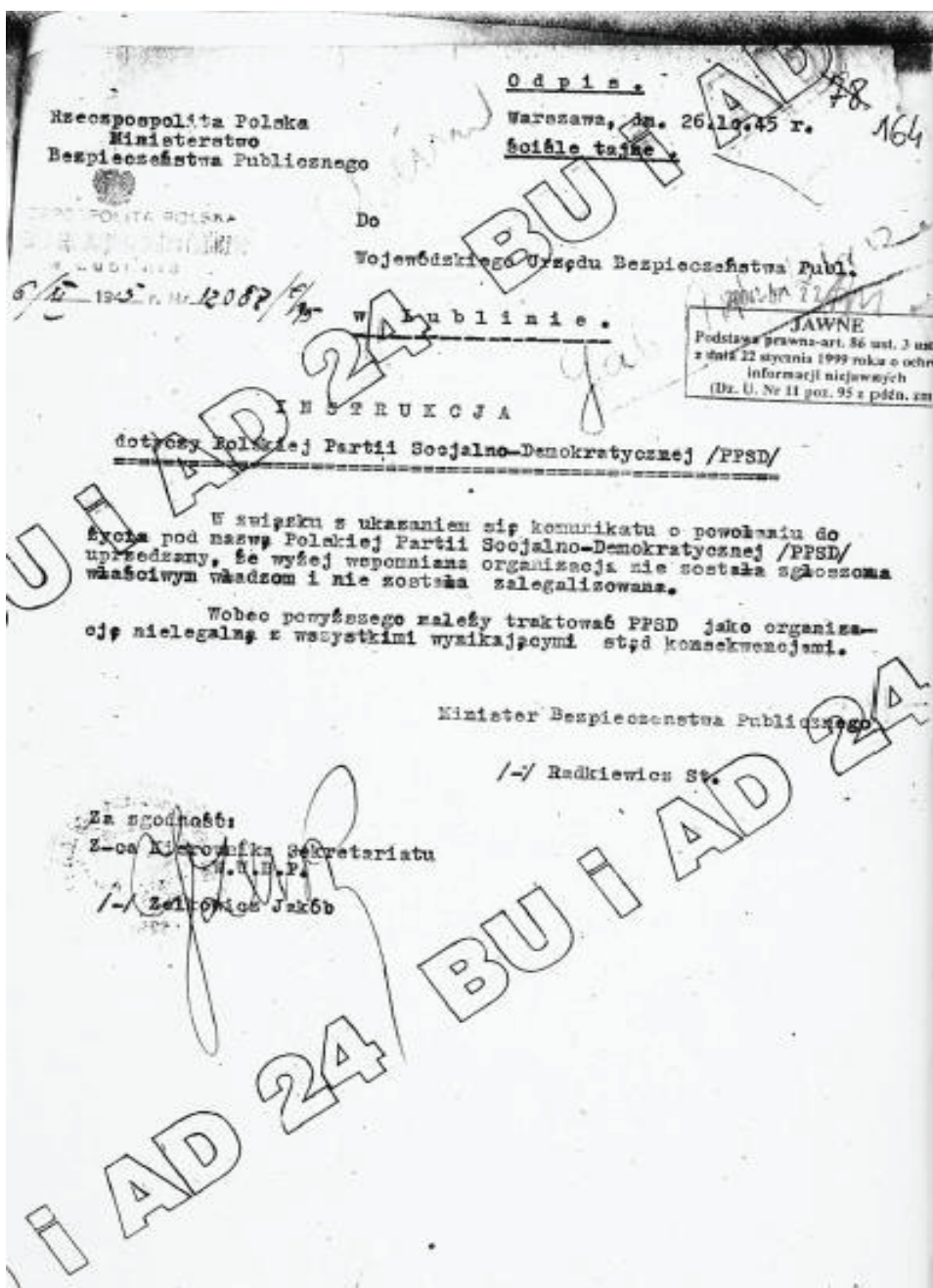
Źródło: *Księga bezprawia...*, PDF, s. 232.

11. Rozkaz Nr 56 ministra Bezpieczeństwa Publicznego z dnia 15 września 1945 r. o uregulowaniu spraw osób znajdujących się w miejscach zamknięcia bez sankcji

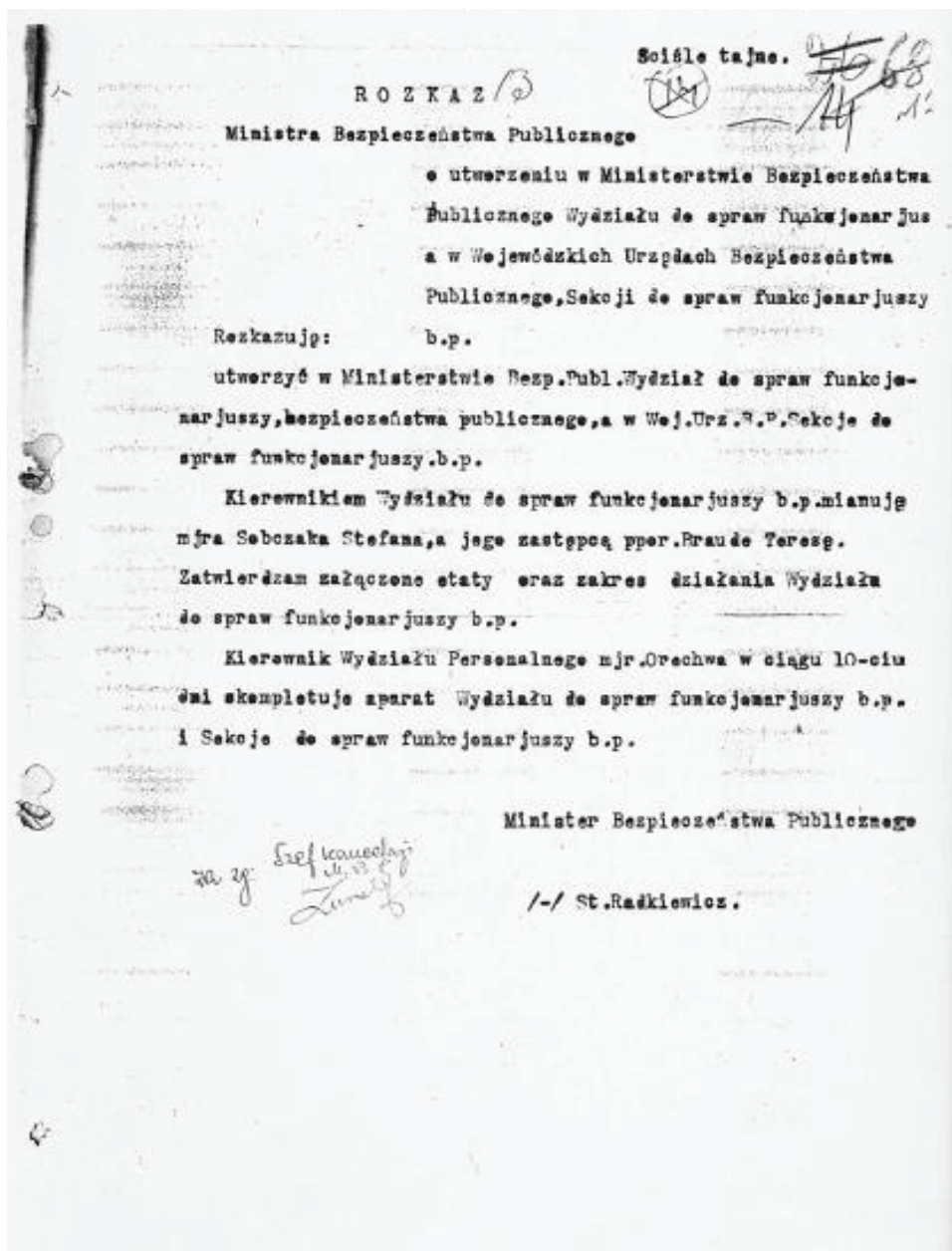
Źródło: *Księga bezprawia...*, PDF, s. 234.

12. Instrukcja ministra Bezpieczeństwa Publicznego z dnia 26 października 1945 r. dotycząca Polskiej Partii Socjalno-Demokratycznej /PPSD/

Źródło: *Księga bezprawia...*, PDF, s. 263.

13. Rozkaz ministra Bezpieczeństwa Publicznego o utworzeniu w Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego Wydziału do spraw funkcjonariuszy, a w Wojewódzkich Urzędach Bezpieczeństwa Publicznego, Sekcji do spraw funkcjonariuszy b.p.

Źródło: *Księga bezprawia...*, PDF, s. 302.

Bibliografia

Akty prawne

Dekret z dnia 20 lipca 1954 r. o służbie w organach bezpieczeństwa publicznego (Dz.U. z 1954 r., nr 34, poz. 142).

Opracowania

- Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*. T. 1: 1944—1956. Red. nauk. K. Szwagrzyk. Warszawa 2005.
- Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1954—1956. Taktyka, strategia, metody*. Wstęp A. Paczkowski. Wybór i oprac. G. Majchrzak, A. Paczkowski. Warszawa 2011.
- Arendt H.: *Korzenie totalitaryzmu*. T. 2. Tłum. D. Grinberg, M. Szawiel. Warszawa 2008.
- Bagieński W.: *Wywiad cywilny Polski Ludowej w latach 1945—1961*. T. 1. Warszawa 2017.
- Bednarek J.: *Przestępczość wśród funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa w latach 1946—1950 w ocenie Biura ds. Funkcjonariuszy MBP*. „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2008, T. 1.
- Biernacki S.: *Początki kształtowania się aparatu bezpieczeństwa w Polsce*. „Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu” 1992, T. 34.
- Borodziej W., Chmielarz A., Friszke A., Kunert A.K.: *Polska Podziemna 1939—1945*. Warszawa 1991.
- Charczuk W.: *Działalność radzieckiego aparatu bezpieczeństwa i kontrwywiadu (NKWD i Smiersz) przeciwko podziemiu niepodległościowemu na Podlasiu i wschodnim Mazowszu lipiec 1944—grudzień 1945*. „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2006, T. 3.
- Charczuk W.: *Instrukcja dla oficerów śledczych Urzędu Bezpieczeństwa z 1945 roku*. „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2010—2011, T. 7.
- Dominiczak H.: *Organy bezpieczeństwa PRL 1944—1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*. Warszawa 1997.
- Drabik R., Rowiński W., Wołek B., Wołek K.: *Przewodnik po Szlaku Pamięci Żołnierzy Wyklętych w Lublinie*. Lublin 2015.
- Encyklopedia powszechna*. T. 1. Warszawa 2007.
- Golon M.: *Represje Armii Czerwonej i NKWD wobec polskiej konspiracji niepodległościowej w latach 1944—1956: część I*. „Czasy Nowożytne” 1996, T. 1.
- Grabowski Ł.: *Referat szefa Zarządu VII Zwiadowczego Dowództwa WOP plk Stefana Sobczaka oceniający sytuację w pionie zwiadu WOP w pierwszym półroczu 1955 r*. „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2015, nr 8.
- Kaczmarek R.: *Polacy w Wehrmachcie*. Kraków 2010.

- Korkuć M.: „Kujbyszewiacy” — awangarda UB. „Arcana” 2002, nr 46—47.
- Księga bezprawia. Akty normatywne kierownictwa Resortu Bezpieczeństwa Publicznego (1944—1956). Wybór i oprac. B. Kopka. Warszawa 2011; do książki dołączono płytę CD zawierającą PDF.
- Kurpierz T.: *Likwidacja zgrupowania Narodowych Sił Zbrojnych Henryka Flamego „Bartka” w 1946 r.: próba rekonstrukcji działań aparatu bezpieczeństwa*. „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 1 (5).
- Lebiediewa N.S.: *Rozstrzeliwania i deportacje ludności polskiej w ZSRR w latach 1939—1941*. Tłum. Z. Strzyżewska. „Niepodległość i Pamięć” 1998, nr 11.
- Lesiakowski K.: *Centralna Szkoła Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego 1945—1947*. Łódź 2017.
- Lityński A.: *General „Iwanow” — ostatni stalinowiec — o Polsce. O „walizkach” generała Iwana Sierowa*. „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2019, T. 71, z. 2.
- Lityński A.: *Historia prawa Polski Ludowej*. Warszawa 2008.
- Lityński A.: *O prawie i sądach początków Polski Ludowej*. Białystok 1999.
- Lublin w dziejach i kulturze Polski. Red. T. Radzik, A.A. Witusik. Lublin 1997.
- Madajczyk P.: *Niemcy polscy 1944—1989*. Warszawa 2001.
- Müller D., Troebst S.: *Pakt Ribbentrop — Mołotow z roku 1939 w europejskiej historii oraz we wspomnieniach*. „Pamięć i Sprawiedliwość” 2016, nr 1 (27).
- Nawrocki Z.: *Zamiast wolności. UB na Rzeszowszczyźnie 1944—1949*. Rzeszów 1998.
- NKWD i polskie podziemie 1944—1945. Z teczek specjalnych Józefa W. Stalina*. Red. nauk. ros. A.F. Noskowa. Red. nauk. pol. A. Fitowa. Kraków 1998.
- Olejnik L.: *Zdrajcy narodu? Losy volksdeutschów w Polsce po II wojnie światowej*. Warszawa 2006.
- Poleszak S.: „Pomoc” sowiecka przy tworzeniu komunistycznego aparatu bezpieczeństwa w Polsce. „Piotrkowskie Zeszyty Historyczne” 2010, T. 11.
- Polska—ZSRR. Struktury podległości. Dokumenty KC WKB (b)*. Oprac. G. Bordiugow, A. Kochański, A. Koseski. Warszawa 1995.
- Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Lubelszczyźnie (lipiec 1944—czerwiec 1945)*. Wstęp S. Poleszak. Wybór i oprac. L. Pietrzak, S. Poleszak, R. Wnuk, M. Zajączkowski. Warszawa 2004.
- Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Rzeszowszczyźnie (sierpień 1944—lipiec 1945)*. Wybór i oprac. D. Iwaneczko, Z. Nawrocki. Rzeszów 2005.
- [Sierow I.]: *Tajemnice walizki generała Sierowa. Dzienniki pierwszego szefa KGB. 1939—1963*. Red. A. Hinsztein. Tłum. A. Janowski, J. Cichocki. Konstancin-Jeziorna 2019.
- Szwagrzyk K.: *Kierownictwo Departamentu X MBP przed sądami PRL. W: Departament X MBP. Wzorce — struktury — działanie*. Red. K. Rokicki. Warszawa 2007.
- Teczka specjalna J.W. Stalina. Raporty NKWD z Polski 1944—1946*. Wybór i oprac. T. Cariewskaja et al. Warszawa 1998.
- Terlecki R.: *Miecz i tarcza komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa 1944—1990*. Kraków 2013.
- Wielka encyklopedia Oxford*. T. 1—20. [B.m.w.] 2008.
- Żenczykowski T.: *Polska Lubelska*. Paryż 1987.

Źródła internetowe

- Filar W. „Hora”: „General Fokanow zaprasza na Defiladę” — dzieje 27 wołyńskiej dywizji piechoty AK. „Zeszyty Kombatanckie” 2000, z. 27—28. <https://zeszytykombatanckie.pl/general-fokanow-proponuje-defilade-dzieje-27-wolynskiej-dywizji-piechoty-ak/> [dostęp: 21.06.2020].
- Gałań A.: *Represje organów bezpieczeństwa ZSRR, PKWN i Rządu Tymczasowego wobec Polskiego Państwa Podziemnego*. Referat przedstawiony na konferencji w Nowogrodzie Wielkim w dniu 23 czerwca 2004 r. <http://biblioteka.teatrnn.pl/dlibra/dlibra/docmetadata?id=9116> [dostęp: 9.02.2020].
- <http://encyklopedia.naukowy.pl/Miko%C5%82ajOrechwa> [dostęp: 1.04.2020].
- <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Barbarossa-Plan;3874308.html> [dostęp: 6.02.2020].
- <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/118731> [dostęp: 8.04.2020].
- <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/60307> [dostęp: 8.04.2020].
- Makus G.: *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego we Włodawie w walce z polskim podziemiem niepodległościowym w latach 1944—1947*. <http://www.solidarni.waw.pl/pobierz/FundacjaPamietamy/PUBP-Wlodawa.pdf> [dostęp: 2.04.2020].
- Mikulski W.: *Pierwsza siedziba Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie*. <https://www.witrynahistoryczna.pl/artykuly/pierwsza-siedziba-ministerstwa-bezpieczenstwa-publicznego-w-warszawie/> [dostęp: 1.04.2020].
- Pakt Ribbentrop-Mołotow — IV Rozbiór Polski oraz kolejne traktaty i tajne protokoły niemiecko-rosyjskie*. <http://www.1939.pl/przed-wybuchem-wojny/pakt-ribbentrop-molotov/index.html> [dostęp: 24.10.2019].
- Pieńkowski M.: *Bitwa Warszawska 1920 roku*. <https://wbh.wp.mil.pl/pl/pages/bitwa-warszawska-1920-roku-2020-06-10-qw53/> [dostęp: 22.06.2020].

Dorota Nowicka

Herausbildung von Geheimdiensten als Repressionsapparat Volkspolens

Schlüsselwörter: Geheimdienste, Repressionsapparat, Gesetz, Ressort für Öffentliche Sicherheit, Ministerium für Öffentliche Sicherheit

Zusammenfassung: Ziel des Artikels ist es, die Ursprünge, Grundlagen der Tätigkeit, Zuständigkeiten und Struktur des Repressionsapparates Volkspolens zu erörtern, welche Rolle zweifellos das Ressort und später das Ministerium für Öffentliche Sicherheit (Resort Bezpieczeństwa Publicznego, RBP; Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego, MBP) innehatte. Im Artikel werden sowohl Ereignisse aus der Zeit des Zweiten Weltkriegs dargestellt, die das Schicksal des Landes und der polnischen Gesellschaft für die kommenden Jahre bestimmten und mit menschlichen Tragödien verbunden waren, als auch Ereignisse, die zur Festigung des eingeführten Regimes führten.

Der Artikel ist in zwei Teile gegliedert: Im ersten Teil wird die Situation Polens während des Krieges im Kontext der Umsetzung von Stalins Plänen behandelt, während im zweiten Teil der Prozess des Aufbaus des Repressionsapparats beschrieben wird, sowohl in Bezug auf die Struktur als auch auf die gesetzlichen Bestimmungen. Dieser Teil steht in thematischem Zu-

sammenhang mit dem Anhang, welcher Beispiele für „Rechtsakte“ enthält, die nicht nur die Tätigkeit des Ressorts regelten, sondern der Gesellschaft auch Verpflichtungen und Strafen auferlegten, einschließlich der Todesstrafe. Diese Akte hatten wenig mit Gesetzeserlassung zu tun; sie widersprachen allen Grundsätzen und Regeln, was aber keine Rolle spielte. Wichtig war, dass jede Handlung auf einer Regel beruhte. Im dritten Teil des Artikels wird die Organisation des Ressorts und seines Nachfolgers auf zentraler und lokaler Ebene dargestellt. Diese Schilderung enthält auch Informationen über die Personen, die die verbrecherische Politik Stalins systematisch und mit vollem Einsatz durchführten. Der Schluss ist eine Zusammenfassung der Position des RBP und später des MBP im Prozess der Versklavung des polnischen Volkes.

Dorota Nowicka

The Formation of the Special Services as an Apparatus of Repression of the People's Polish

Keywords: special services, apparatus of repression, law, Department of Security, Ministry of Public Security

Summary: Dorota Nowicka's aim in this article is to discuss the genesis, basics of activity, competences, and structure of the apparatus of repression of the Polish People's Republic, which undoubtedly was the Department of Security (Resort Bezpieczeństwa Publicznego, RBP), subsequently the Ministry of Public Security (Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego, MBP). Nowicka presents both the events of World War II, which for the following years decided the fate of the country and Polish society, marking them with human tragedies, as well as those which strengthened the new regime.

The article is divided into several parts. In the first section, Nowicka discusses Poland's situation during the war in the context of the implementation of Stalin's plans. In the second section, she discusses the process of creating an apparatus of repression both in terms of structure and legal regulations. This part is thematically related to the annex, which contains examples of "legal" acts, which not only regulated the activities of the ministry, but also imposed obligations and penalties on society, including the death penalty. These acts had little to do with law-making and they contradicted all rules and regulations. This fact, however, was not important, as each operation was based on a regulation. The third section presents the organization of the department and its successor at the central and field level. It also contains information about individuals who systematically and with full commitment implemented Stalin's criminal policy. The concluding section brings a summary of the position of the RBP and then the MBP in the process of enslaving the Polish nation.